

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนที่อยู่ในสังคมให้มีความรู้ความเข้าใจ มีความสามารถ มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ตามที่สังคมส่วนใหญ่ต้องการ ตลอดจนใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติของสังคมได้อย่างมีความสุข ในการวิจัยและพัฒนาสภาพแวดล้อม ในเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ซึ่งจะเป็นทรัพยากรบุคคลในวันข้างหน้าได้พัฒนา ศักยภาพการเรียนรู้อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญจะนำไปสู่ความต้องการของสังคมได้ระดับหนึ่ง และ การวิจัยในครั้งนี้ยังมุ่งที่จะพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาในแต่ละด้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้แก่ผู้เรียนซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาคือ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ปรัชญาการณ ์ ข้อมูลเชิงประจักษ์และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

1. ความหมายของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา
2. ขอบเขตของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา
3. ประเภทของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา
4. บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคม
5. บทบาทของผู้สอนต่อการจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคม
6. การสร้างสัมพันธภาพทางบวกกับผู้เรียน
7. ความสำคัญและอิทธิพลของการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้
8. อิทธิพลของการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา
9. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา
10. สภาพปัญหาในการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก
11. แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา

เป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปว่า สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีพเป็นอย่างมาก เนื่องจากสิ่งแวดล้อมให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค พลังงาน ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันสภาพแวดล้อมจะเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีพอยู่เสมอ แต่มีแนวโน้มว่าจะลดลงตามลำดับ เพราะปัจจุบันสภาพแวดล้อม

มีสิ่งที่ ปนเปื้อนเป็นมลพิษ สภาพแวดล้อมของสถานที่อยู่อาศัยที่ไม่เหมาะสมนับว่าจะจะเป็นปัญหา มากขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและวางแผนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมให้อื้อ ประโยชน์กับคนให้ยั่งยืนตลอดไป ซึ่งต้องเริ่มต้นปูพื้นฐานในสถานศึกษาเป็นลำดับแรก

สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการจัด การเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งสถานศึกษาต้องดำเนินการ

คำว่า “สภาพแวดล้อม” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Environment” มีความหมายได้ หลายประการขึ้นอยู่กับขอบเขตความต้องการของผู้ใช้ ได้มีผู้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมไว้ หลายประการ

วิทยา ปาละสิทธิ์ (2544 : 15) และสมชาย จำปานิล (2545 : 9) ได้ให้ความหมายของ สภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกัน คือ สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและ ไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ทั้งที่เกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 มาตรา 4 ใน พระราชบัญญัติได้ให้ความหมายของ สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและ ชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดเองโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2542 : 2)

ประทีป ชุมพล, มาลี โตสกุล และธรัตน์ มหาศนันท์ (2540 : 4) ได้ให้ความหมายของ สภาพแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพล เกี่ยวโยงกัน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลาย อีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

วิชัย เทียนน้อย และประชา อินทร์แก้ว (2539 : 1) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อม หมายถึง ผลรวมของสภาพทางกายภาพ เคมีและชีวะที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายต้องพบเห็นอยู่เสมอ ประกอบด้วย ภูมิอากาศ น้ำ แสงสว่าง ดิน พืชพรรณ และชนิดของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

เพส และสเตอร์น (ฮีนยง ชุกิตติกุล. 2544 : 12 ; อ้างอิงจาก Pace and Stern. 1965. **Journal of Education Psychology.** p. 49) ได้สรุปความหมายของสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาว่า เป็นสิ่งที่สถานศึกษาให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ระเบียบวินัย และ สิ่งเหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาที่เสริมแรงให้ผู้เรียนต้องการจะเสริมสร้างบุคลิกภาพ ของตนเอง

จากความหมายของสภาพแวดล้อมดังกล่าวข้างต้นมีความหมายที่สอดคล้องกัน คือ สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ และมีส่วนที่ไม่สอดคล้องกันคือ สภาพแวดล้อมจะ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์ได้สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต เป็นรูปธรรมและ

นามธรรม ตลอดจนผลรวมของสภาพทางกายภาพ เคมีและชีวะ ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา หมายถึง สิ่งที่อยู่ในสถานศึกษาทั้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และสิ่งที่ได้กระทำให้เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งจะมีความสัมพันธ์ต่อผู้อยู่อาศัย เนื่องจากสิ่งแวดล้อมอยู่รอบสถานศึกษาตลอดเวลา และเราจะต้องอาศัยอยู่ท่ามกลางของสภาพแวดล้อมที่โอบล้อมอยู่ และสถานศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมด้วยเช่นเดียวกัน

2. ขอบเขตของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา

โดยทั่วไปสิ่งแวดล้อมมักเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ และทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมยังรวมถึงสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เช่น ชุมชนเมือง สิ่งก่อสร้าง ขนบธรรมเนียมประเพณี ในสิ่งแวดล้อมจะมีสภาพแวดล้อมต่างกันและสภาพแวดล้อมจะมีคุณสมบัติที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.1 สภาพแวดล้อมจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแสดงให้เห็นชัดเจน เช่น สถานศึกษา โบสถ์ วัด โรงพยาบาล เป็นต้น

2.2 สภาพแวดล้อมจะไม่อยู่โดดเดี่ยวในธรรมชาติ แต่จะอยู่กับสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อยู่เสมอ เช่น สถานศึกษาอยู่ท่ามกลางชุมชน มนุษย์อยู่กับสังคม เป็นต้น

2.3 สภาพแวดล้อมประเภทหนึ่งต้องอาศัยพึ่งพาสภาพแวดล้อมอื่นอยู่ด้วย เช่น มนุษย์ต้องอาศัยอากาศหายใจ สถานศึกษาต้องมีครูผู้สอนและมีผู้เรียน

2.4 สภาพแวดล้อมจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นระบบ เช่น ระบบนิเวศวิทยาของชุมชน ระบบนิเวศวิทยาในสถานศึกษา เป็นต้น

2.5 สภาพแวดล้อมจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ส่งผลต่อสัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัย การยิ้มแย้มแจ่มใสของครูส่งผลต่อจิตใจของผู้เรียน ความสะอาดของห้องเรียนส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีต่อผู้เรียนในห้องเรียน

2.6 สภาพแวดล้อมบางชนิดทนทาน บางชนิดมีความเปราะบางต่อการถูกกระทำ เช่น อาคารเรียนทนต่อแดดฝนเป็นเวลายาวนาน ผู้เรียนเกิดการต่อต้านผู้สอนที่โมโหรุนแรงไม่ระงับอารมณ์ เป็นต้น

2.7 สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตลอดเวลา เช่น การขยายตัวของชุมชน การเจริญเติบโตของต้นไม้บริเวณสถานศึกษา ความสวยงามของไม้ดอกไม้ประดับบริเวณสถานศึกษา

จากคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ถ้านำสภาพแวดล้อมมาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาโดยตรงแล้ว จะพบว่า สถานศึกษานั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของสภาพ

แวดล้อม และสภาพภายในสถานศึกษาและภายนอกของสถานศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมที่ต่อเนื่องกัน สถานศึกษาต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบข้างอยู่ตลอดเวลา สถานศึกษามีระบบระเบียบมีวิสัยทัศน์ของตนเอง และสถานศึกษาสามารถปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลประโยชน์อันจะนำไปสู่การพัฒนาได้โดยอาศัยสภาพแวดล้อมรอบข้างด้วย ดังนั้นขอบเขตของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาจึงหมายถึง สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาและภายนอกสถานศึกษาที่เกื้อกูลต่อกัน เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เอื้อประโยชน์ต่อสถานศึกษา และสามารถปรับเปลี่ยนสภาพให้พัฒนาขึ้นได้

จากปัญหาสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ส่งผลให้สถานศึกษาเน้นการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษามากขึ้นตามลำดับ ซึ่งเห็นได้จากการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดมาตรฐานด้านผู้บริหารสถานศึกษาไว้ในมาตรฐานที่ 15 ซึ่งกำหนดให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมสุขภาพอนามัยตลอดจนความปลอดภัยของผู้เรียนด้วย จากหลักการของมาตรฐานดังกล่าวข้างต้น มีสิ่งบ่งชี้เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติงานตามมาตรฐานหลายประการ ได้แก่ สถานศึกษาต้องจัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย จัดระบบป้องกันให้สถานศึกษาปลอดสารพิษ สิ่งเสพติด อาชญากรรม อบายมุข มีการจัดระบบสาธารณสุขที่ดี จัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครูผู้สอนและบุคลากรอย่างเพียงพอ และจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

3. ประเภทของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา

นอกจากสถานศึกษาเป็นสถานที่ที่ใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในลักษณะที่หลากหลายโดยหลักแล้ว สถานศึกษายังใช้เป็นสถานที่ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชนอีกหลายประการ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษามักเกิดจากสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่เกิดจากการสร้าง การเสริมแต่งให้เกิดขึ้นเป็นส่วนใหญ่ โดยทั่วไปสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นแบ่งได้ 2 ประเภท คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environment) และสภาพแวดล้อมทางจิตสังคม (Psychosocial environment) (ศักดิ์ เรืองเดช. 2548 : 39)

3.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environment)

นัฐญาพร คุชดี (2545 : 17) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาด้านกายภาพ คือ การจัดห้องเรียนเป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม สามารถใช้ประโยชน์โดยจัดให้เหมาะสมกับสภาพการใช้งานจริง รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน เช่น สภาพอาคาร สนาม สวนหย่อม มุมพักผ่อน ก็ควรจัดให้สะอาด มีความเหมาะสมกับที่ตั้ง

กระทรวงศึกษาธิการ (2545ก : 12) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาด้านกายภาพ คือ สิ่งที่เป็นวัตถุ เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ครุภัณฑ์ และสิ่งมีชีวิตสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ได้แก่ ความร่มรื่น สวยงาม ถูกสุขลักษณะและสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นเรื่องของปัญหาและความต้องการที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับแนวคิดของบุคลากรในสถานศึกษาจะกำหนด

สมบัติ แสงรุ่งเรือง (ลัดดา เรืองเดช. 2548 : 23 ; อ้างอิงจาก สมบัติ รุ่งเรือง. 2524. **สู่การสอนทั่วไป**. หน้า 161) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาด้านกายภาพ คือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ หรือสิ่งที่มีตัวตน สัมผัสได้ เช่น ห้องเรียน วัสดุครุภัณฑ์ และการจัดตกแต่งห้องเรียนเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดี

อี (นฤตตรา แทนจำ. 2543 : 11 ; อ้างอิงจาก He. 1968. **Encyclopedia Britannic**. p. 181) ได้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบทางกายภาพ เคมีและชีวภาพที่ห้อมล้อมรอบตัวมนุษย์ และระบบนิเวศของประชาคมมนุษย์ โดยที่องค์ประกอบเหล่านี้แสดงปฏิกิริยาและการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามธรรมชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 4) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาด้านกายภาพ คือ สิ่งต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่ อาคารสถานที่ ห้องเรียน อุปกรณ์การเรียน อากาศ แสงสี ซึ่งสอดคล้องกับ ทิศนา แขมมณี และคณะ (2536 : 251)

จากความหมายของสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาด้านกายภาพดังกล่าวข้างต้น มีความหมายที่สอดคล้องกัน คือ สิ่งที่เป็นวัตถุสามารถมองเห็นและสัมผัสได้ คือ สภาพอาคารเรียน ห้องเรียน วัสดุครุภัณฑ์ อุปกรณ์การเรียน และให้ความหมายที่แตกต่างกัน คือ การจัดตกแต่งห้องเรียน และสภาพแวดล้อมทางกายภาพบางครั้งเป็นเรื่องของความ需求和แนวคิดของบุคลากรในสถานศึกษาที่จะดำเนินการให้เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้ และเป็นไปตามสภาพจริงของสถานศึกษา ดังนั้นสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในสถานศึกษาควรจะหมายถึง สภาพภายในสถานศึกษา เช่น สภาพอาคารเรียน ห้องเรียนและวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ ในสถานศึกษา เป็นต้น

3.2 การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

มนุษย์มีการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา โดยทั่วไปมักจะถือว่า การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการวางพื้นฐานการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน (สำนักทดสอบทางการศึกษา. 2539 : 1) การเรียนรู้ในสถานศึกษาควรมีการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ ซึ่งการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษานั้นได้กำหนดไว้ในนโยบายการปฏิรูปสถานศึกษาเพื่อยกระดับมาตรฐานการศึกษาตามที่กระทรวงศึกษากำหนดไว้ คือ

สถานศึกษาต้องมีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติ ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติอย่างจริง และปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย เอื้อเพื่อพ่อแม่ มีความสามัคคี รวมทั้งจัดให้มีการรณรงค์ มีต้นไม้ แหล่งน้ำ ไร่แปลงผัก จากนโยบายของกระทรวงศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า นโยบายจะเน้นที่การใช้ประโยชน์ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมให้เอื้อต่อการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งการที่สถานศึกษาได้พัฒนาสภาพแวดล้อมขึ้นทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียนรอบ ๆ สถานศึกษา ล้วนส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งสิ้น ดังเช่น

การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ในห้องเรียนที่สะอาด ทาสีอ่อนนุ่มนวล มีต้นไม้กระถาง มีรูปภาพที่ดูแล้วสบายใจ มีมุมศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนได้คุ้นเคยกับความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยตลอดเวลา จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น มีความรัก มีนิสัยในการดูแลรักษาความสะอาดในตนเอง จนซึมซับสิ่งดี ๆ ที่ได้รับจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้

คุณภาพของผู้เรียนส่วนหนึ่งมาจากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว แต่ผู้สอนที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงการอบรมเลี้ยงดูให้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น บางครั้งอาจต้องปรับแก้พฤติกรรมผู้เรียน ปลูกฝังค่านิยมควบคู่กับการให้การเรียนรู้ จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนภายใต้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน ผู้สอนจึงเปรียบเสมือนกัลยาณมิตรของผู้เรียน เป็นผู้เสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางการเรียนใหม่ ๆ ให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ สนใจที่จะมีส่วนร่วม ดังนั้น ผู้สอนจึงเป็นสภาพแวดล้อมประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการปลูกฝังเจตคติ ค่านิยมและการส่งเสริมพฤติกรรมของผู้เรียน การที่ผู้สอนมีความกระตือรือร้น มีความใส่ใจในการจัดการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ มีจิตใจดีงาม สุภาพอ่อนโยน ทั้งด้านบุคลิกลักษณะและน้ำเสียง จะช่วยให้ผู้เรียนยึดเป็นแบบอย่าง และผู้เรียนยังเกิดการสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียนด้วยความกระตือรือร้นตามไปด้วย

เพื่อน ๆ นับว่าเป็นสภาพแวดล้อมอีกประการหนึ่ง ในการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมต่าง ๆ รองลงมาจากผู้สอน ผู้เรียนที่มีสุขภาพทางกายและจิตใจที่เป็นสุข มีความสนิทสนมกับเพื่อน และผู้สอนได้ดี มีความรักและเข้าใจเพื่อน ๆ มักจะเรียนรู้ด้วยความสุข เกิดความคิดสร้างสรรค์ และสามารถชี้แนะให้พัฒนาตนเองได้ง่าย

ในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในสถานศึกษานั้น ควรที่จะครอบคลุมสภาพภายในของสถานศึกษา อาคารเรียน ห้องเรียน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดตกแต่งต่าง ๆ ให้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน และมีความเป็นไปได้ตามความต้องการของสถานศึกษา แนวการจัดสภาพแวดล้อมควรมีลักษณะดังนี้

1. อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมรอบ ๆ อาคารและภายในอาคารเรียน ควรมีการตกแต่งทั้งภายนอกและภายในห้องเรียนให้มีลักษณะคล้ายที่อยู่อาศัย และท้องถิ่นที่ผู้เรียนคุ้นเคย ไม่แปลกแยกจากความเป็นอยู่ในชีวิตจริงเกินควร องค์ประกอบทางกายภาพ เช่น วัสดุ สี สัน รูปทรง ลวดลายต่าง ๆ ต้องช่วยให้เกิดความรู้สึกที่ผ่อนคลาย แจ่มใสเบิกบาน ไม่เร่งเร้า หมองหม่นจนเกินควร มีความปลอดภัยโปร่งกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในชุมชนของผู้เรียน

2. สภาพอาคารสถานที่ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องเล่น สนามต่าง ๆ ต้องอยู่ในสภาพที่ปลอดภัย ไม่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุหรือเสี่ยงต่อการเกิดเหตุแห่งความไม่ปลอดภัยแก่ผู้เรียน

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ ควรมีแสงสว่างเพียงพอ มีความสะอาด ถูกสุขลักษณะ ไม่มีฝุ่นละออง อาคารต้องช่วยกันแดด กันฝน และสภาพอากาศที่แปรเปลี่ยนได้ตามสมควร

4. ในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งในและนอกห้องเรียนจะต้องเอื้อประโยชน์แก่ผู้เรียน สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก มีบรรยากาศที่เร้าหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในกิจกรรมนั้น ๆ ได้อย่างสำเร็จ

5. การจัดวางผังทั้งในและนอกห้องเรียน ต้องจัดให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุด และมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก โต๊ะเก้าอี้ ชั้นวางต่าง ๆ ควรมีลักษณะที่เคลื่อนย้ายได้ง่ายและเหมาะสมกับการทำกิจกรรม

ในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพจะมีความสัมพันธ์และเกี่ยวโยงกันตั้งแต่การปลูกสร้าง การปรับพื้นที่ และการจัดทำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยทรัพยากรและแนวทางในการจัดตกแต่งสภาพแวดล้อมให้มีความสวยงาม เกิดความประทับใจและใช้จัดการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่น ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพจึงควรเป็นงานที่เกิดจากการร่วมมือกันจากหลาย ๆ ฝ่าย เช่น ผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครอง และบุคลากรต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ สุเดช พงศธร (2541 : บทคัดย่อ)

3.3 สภาพแวดล้อมทางจิตสังคม (Psychosocial environment)

สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวและรอบ ๆ สถานศึกษาล้วนมีผลต่อสภาพจิตใจและพฤติกรรมของผู้เรียนไม่น้อยกว่าบทเรียน เนื่องจากในการเรียนรู้จะเกิดผลได้อย่างดีต่อเมื่อร่างกายมีความผ่อนคลาย มีความแจ่มใส ได้รับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีศิลปะ สะอาด อบอุ่น เต็มไปด้วยความรัก ความสนุกสนานต่อกัน นอกจากนั้นการสร้างสัมพันธ์ภาพต่อกันเมื่อพบกันครั้งแรกเป็นเช่นไร ก็ทำให้ความรู้สึกเป็นไปตามที่คิด ถ้าคิดเป็นบวกความรู้สึกก็เป็นบวก ถ้าคิดเป็นลบความรู้สึกก็เป็นลบ ต่อเมื่อได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติต่อกัน จึงจะทำให้ความรู้สึกเปลี่ยนไป (สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย, 2544 : 16) ในการจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนต้องศึกษาและให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธ์ภาพทางจิตสังคมกับผู้เรียนให้เกิดขึ้นภายในห้องเรียนด้วย เพราะสภาพแวดล้อมทาง

จิตสังคมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น บุคลากรในสถานศึกษาควรสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้น เช่น จัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย มีความยิ้มแย้มแจ่มใส ให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น เป็นมิตรและแสดงออกในทางที่ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 4) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมา หมายถึง สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกสถานศึกษาที่มีผลต่อความรู้สึก เจตคติ และค่านิยมของผู้เรียน ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ได้แก่ ครูผู้สอน กฎระเบียบของสถานศึกษา สัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนกับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ นริศร์ จัปจิตต์ (2545 : 15)

ถัดมา เรืองเดช (2548 : 44) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมา หมายถึง การจัดสภาพการอยู่ร่วมกันของผู้เรียนและสภาพแวดล้อมทางจิตใจในสังคที่มีผลต่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความชอบ ความยินดี การเคารพซึ่งกันและกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ตลอดจนผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกันเอง ซึ่งสอดคล้องกับ สมชาย จำปานิล (2545 : 37) ที่เห็นว่ามีความจำเป็นต้องจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้เอื้อต่อการพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจของผู้เรียน

สรุปความหมายของสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมาที่สอดคล้องกัน คือ สภาพแวดล้อมทางจิตสังคมา หมายถึง สิ่งที่มีผลต่อบุคคลในด้านความรู้สึก ความยินดี ค่านิยมของผู้เรียน เช่น การสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กฎระเบียบ และแนวปฏิบัติของสถานศึกษา เป็นต้น

3.4 การจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมา

การจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมาเป็นส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา ที่ช่วยส่งเสริมให้การจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนมีความหมายมากขึ้นและเกิดผลต่อการจัดการเรียนรู้มากขึ้นสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมาที่ดีจะช่วยสร้างความสนใจให้กับผู้เรียนได้ การจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ครูผู้สอนต้องให้ความสำคัญกับธรรมชาติของการเรียนรู้ กล่าวคือ ต้องให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้เรียน สิ่งเร้าต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เกิดการตอบสนองนั้น ต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก เช่น การสร้างสถานการณ์ให้สนุกสนาน ให้รู้สึกว่าการเรียนรู้เป็นเรื่องง่าย ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่มีผลให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อ การเรียนรู้ได้วิธีการหนึ่ง

4. บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมา

การบริหารจัดการด้านสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาถือว่าเป็นภารกิจสำคัญของผู้บริหารอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาที่สะอาด ร่มรื่น สงบ แจ่มใส ตลอดจนสัมพันธภาพของบุคลากรต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี ก็เปรียบเสมือนกับครูที่พูดไม่ได้แต่สามารถหล่อหลอมและซึมซับพฤติกรรมดีให้กับผู้เรียนได้เช่นกัน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษา

สามารถจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมได้ดังนี้

4.1 การดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการเป็นคณะทำงานดูแลช่วยเหลือผู้เรียนที่เป็นระบบ และให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ เช่น การส่งเสริมให้ครูผู้สอนรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองผู้เรียน การส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรม การป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมผู้เรียน ตลอดจนกระบวนการส่งต่อผู้เรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนให้ได้รับการช่วยเหลือและปรับพฤติกรรม (โรงเรียนสงวนหญิง. 2547 : 3)

4.2 กำหนดนโยบายให้บุคลากรและผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อตกลงต่าง ๆ ของสถานศึกษาที่สามารถดำเนินการได้ เช่น การมาสาย การปฏิบัติตนในสถานศึกษา หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้เรียนต่อการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้ทราบแนวปฏิบัติ ข้อตกลงต่าง ๆ ให้ทราบโดยทั่วกัน

4.3 จัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่ครูผู้สอน ให้เกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญ และมีทักษะ ในการสร้างความเข้าใจและช่วยเหลือผู้เรียน โดยเฉพาะการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในห้องเรียนระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

4.4 การจัดกิจกรรมในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน โดยการจัดกิจกรรมเชื่อม ความสัมพันธ์ เช่น การแข่งขันกีฬาสนุกสนาน การร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การปลูกต้นไม้ ในวันสำคัญต่าง ๆ

4.5 การปรับเปลี่ยนการลงโทษผู้เรียนที่มีความผิดโดยกำหนดเป็นนโยบาย เป็นการเรียก พบส่วนตัว เพื่อสอบถามสาเหตุของการทำผิด และหาแนวทางช่วยเหลือ

4.6 จัดกิจกรรมพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้ปกครอง ผู้สอน อย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมประสาน ความร่วมมือที่ดีต่อกันในการช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียน

4.7 จัดกิจกรรมเสียงตามสาย เพื่อเป็นการผ่อนคลายความเครียด และสร้างเสริม ประสบการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียนในช่วงเวลาต่าง ๆ เช่น ช่วงเช้า ช่วงเย็น เป็นต้น

5. บทบาทของผู้สอนต่อการจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคม

5.1 การใช้หลักการทางด้านจิตวิทยา มาปรับใช้ในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียน ด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น การให้คำชมเชย การยอมรับความรู้สึกของผู้เรียน การแสดงความสนใจ เอาใจใส่ผู้เรียนด้วยความเต็มใจ และมีความเชื่อมั่นว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้

5.2 การสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมที่จะร่วมกิจกรรม ร่วมการเรียนรู้ เช่น การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนรู้ตามความถนัดและ

ความสนใจ จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน จัดกิจกรรมที่ท้าทายเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่

5.3 การสร้างพฤติกรรมที่ส่งเสริมและจูงใจให้ผู้เรียนสนใจ และมีความสุขในขณะที่กำลังเรียนรู้ เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส มีอารมณ์ขัน มองโลกในแง่ดี คล่องแคล่ว กระตือรือร้น สุขุมรอบคอบ ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ มีความรับผิดชอบต่อการจัดการเรียนรู้ และต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับกาลเทศะ

5.4 สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ปกครอง ด้วยการติดต่อ ส่งข่าวเกี่ยวกับผู้เรียนอยู่เสมอ ให้คำปรึกษาช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาทั้งด้านการเรียนรู้และการปรับพฤติกรรมผู้เรียนที่ไม่เหมาะสม

5.5 จัดกิจกรรมให้มีเวลาสร้างความคุ้นเคยกับผู้เรียนบ้างตามสมควร ส่งเสริมสนับสนุนให้มีกิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน ตลอดจนนำเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นมาเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน เพื่อสร้างประสบการณ์ให้กับผู้เรียน เช่น เหตุการณ์ในวันทอดผ้าป่าที่วัด การเลือกผู้นำในท้องถิ่น เป็นต้น

ในการจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กนั้นเป็นภารกิจหลักอีกส่วนหนึ่งที่ผู้บริหารและผู้สอนต้องร่วมดำเนินการ เช่น อาจเริ่มจากการกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบ ในลักษณะของหัวหน้างานและให้บุคลากรทุกฝ่ายของสถานศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนก่อน โดยใช้หลักการสร้างแรงจูงใจและการเสริมแรงให้กับผู้เรียน เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การสร้างความตระหนัก ความสำคัญของการเรียนรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการให้เกิดกับตัวผู้เรียน

6. การสร้างสัมพันธภาพทางบวกกับผู้เรียน

ในฐานะที่สถานศึกษาเป็นสถานที่ที่ทำหน้าที่ในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดี ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกับผู้เรียน เนื่องจากสัมพันธภาพที่ดีต่อกันเป็นสิ่งที่สร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจ และความร่วมมือที่ดีต่อกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546ค : 72) การสร้างความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้เรียนสามารถดำเนินการดังตัวอย่าง เช่น

6.1 การไปเยี่ยมบ้านผู้เรียนเป็นครั้งคราว อาจไปเยี่ยมเฉพาะผู้เรียนที่มีปัญหาพิเศษทางการเรียนหรือพฤติกรรม การไปเยี่ยมบ้านสามารถเริ่มต้น โดยการส่งจดหมายไปยังครอบครัวของผู้เรียน พร้อมกับอธิบายจุดหมายของการมาเยี่ยมบ้าน และขอให้ผู้เรียนเป็นผู้ดูแลรับรองการเยี่ยม ให้ผู้เรียนได้ตัดสินใจเลือกว่าจะเล่าอะไรให้ฟัง เป็นต้น

6.2 การใช้บันทึกสนทนาประจำวัน เป็นวิธีการที่ใช้เวลาน้อยแต่ช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันได้ โดยให้ผู้เรียนได้เขียนสิ่งที่ตนเองต้องการลงในบันทึกประจำวัน ซึ่งนักเรียนสามารถเขียนได้ตลอดเวลา และยังช่วยให้ผู้สอนกับผู้เรียนได้มีโอกาสเขียนคุยกันเป็นส่วนตัวได้มากขึ้น แต่บันทึกการสนทนาผู้เรียนจะต้องมีสมุดบันทึกการสนทนาเป็นส่วนตัว และกำหนดเป็นข้อความร่วมกันว่าไม่อนุญาตให้ผู้เรียนอ่านบันทึกของผู้อื่น

6.3 การแสดงให้ผู้เรียนได้เห็นว่าเราไว้วางใจเขา ในการสร้างความสัมพันธ์ทางบวกนั้น จะต้องสร้างบนพื้นฐานของความเชื่อถือ ไว้เนื้อเชื่อใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นทีละน้อยและพัฒนาขึ้นเป็นลำดับจนกระทั่งผู้เรียนเกิดความไว้วางใจว่าผู้สอนนั้นไว้วางใจได้ จึงจะเกิดความสัมพันธ์ที่ดีในทางบวกต่อกัน เช่น การส่งเสริมให้ผู้เรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอาจจับกลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แล้วมอบหมายให้ผู้เรียนคนใดคนหนึ่งเป็นหัวหน้าช่วยควบคุมดูแลกลุ่ม หรืออาจใช้วิธีมอบหมายงานให้ทำแทนผู้สอน เช่น การให้นับจำนวนผู้มาเรียนแทนผู้สอน ให้เก็บรวบรวมสมุดการบ้านส่ง เป็นต้น

6.4 การให้โอกาสผู้เรียนได้เลือกปฏิบัติตามความสนใจ ตามความถนัดของตนเองในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การประดิษฐ์เศษวัสดุเหลือใช้ตามที่ผู้เรียนสนใจ ให้โอกาสในการเลือกเวลาส่งการบ้านที่ผู้สอนมอบหมาย ให้โอกาสเลือกหัวหน้ากลุ่ม หัวหน้าห้อง บ่อยครั้งที่ผู้สอนมักจะเป็นผู้กำหนดเองโดยขาดการให้ความสำคัญกับความรู้สึกของผู้เรียนจึงทำให้ผู้เรียนรู้สึกถูกบังคับ ดังนั้น ครูผู้สอนจึงควรหลีกเลี่ยง

6.5 การฟังผู้เรียนพูด เป็นวิธีการหนึ่งที่สร้างความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี คือ การที่ผู้สอนต้องฟังความคิดเห็น ทศนคติ และความรู้สึกต่าง ๆ ของผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียนรู้ของตัวผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ค : 83) เพราะการที่ผู้เรียนได้พูดจะรู้สึกคลายทุกข์ลงมาได้ และถ้าผู้สอนให้ความสนใจและยกย่องผู้เรียนบ้างจะทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจ และมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยการเกื้อหนุนกัน ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อีกทางหนึ่ง

การที่ผู้สอนได้สร้างความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้เรียน จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้เรียนไปในทางที่ดีได้ ซึ่งผู้สอนต้องอุทิศตน และมีความพยายามสร้างความสนิทสนมกับผู้เรียนและครอบครัว การที่ผู้สอนแสดงการใส่ใจผู้เรียนให้ปรากฏเด่นชัดนั้น ไม่เพียงแต่จะเป็นตัวแปรที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ของผู้เรียนอีกส่วนหนึ่งด้วย ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้เรียนจึงจำเป็นต้องดำเนินการ เพื่อให้การเรียนรู้ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเกิดความร่วมมือร่วมใจกัน เช่น การจัดปายนิเทศ การจัดการเรียนรู้ในลักษณะของประสบการณ์ตรง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย กาเย่ (Gagne.

1985 : 245) และการจัดการเรียนรู้ที่ดีที่สุดให้กับผู้เรียนจะเป็นสิ่งที่สามารถพยากรณ์ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้ ริชี (Richey. 1986 : 158) และจะนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนในทางที่ดีขึ้นได้ตามสมควร

7. ความสำคัญและอิทธิพลของการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้

การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของชีวิต ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแตกต่างไปจากสัตว์โลกอื่น ๆ การเรียนรู้ของผู้เรียนในสถานศึกษาช่วยให้เกิดการเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข รู้จักการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมรอบข้างและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2538 : 143) ได้ระบุว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการเพิ่มพูนและปรุงแต่งระบบความรู้ ทักษะ นิสัย หรือการแสดงออก ซึ่งเกิดจากการกระตุ้นอินทรีย์โดยผ่านประสบการณ์การปฏิบัติ และสอดคล้องกับข้อเสนอของ บลูมและคณะที่ว่า การเรียนรู้มีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive domain) ด้านความรู้สึก (Affective domain) และทักษะด้านการเคลื่อนไหว การปฏิบัติ ความชำนาญในการกระทำ (Psychomotor domain)

7.1 ความสำคัญของการเรียนรู้

การศึกษาการเรียนรู้เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจในพฤติกรรมของผู้เรียนในด้าน การรับรู้ การคิด การจำ และเกิดความรู้สึกตอบสนอง ตลอดจนการปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนต้องประสบ และการศึกษาการเรียนรู้ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา เนื่องจากการเรียนรู้จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2538 : 144) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

7.1.1 การเรียนรู้เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียนและรวมสาระความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มีระบบ ซึ่งจะเน้นให้เห็นถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในสถานศึกษา

7.1.2 การเรียนรู้ช่วยให้นำความรู้เกี่ยวกับตัวผู้เรียนและสาระการเรียนมาจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้เหมาะสมกับสภาพความสนใจ ความถนัดของตัวผู้เรียนเอง

7.1.3 การเรียนรู้ช่วยให้ผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษามีแนวทางในการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ง่ายและสะดวกขึ้น

7.1.4 การเรียนรู้เป็นพื้นฐานและเป็นกรอบแนวคิดหลักในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลได้สูงสุด

7.1.5 การเรียนรู้เป็นการช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนในสถานศึกษาเกิดความเข้าใจตนเองมากขึ้น

ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นวิธีการให้ความรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียน ผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษาให้มีพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างและพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

7.2 องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้

การเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน สามารถเกิดการเรียนรู้ได้อยู่เสมอ และตลอดเวลาไม่มีวันจบสิ้น แต่การที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใดมักจะเกิดจากองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างที่ผสมผสานกันและช่วยให้เกิดการเรียนรู้กับตัวของผู้เรียน ดังเช่น

7.2.1 สิ่งเร้า เป็นสิ่งที่เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดปฏิกิริยาตอบโต้ออกมาต่อสิ่งเร้า นั้น พฤติกรรมการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่มากจะทำจะแสดงมากในระดับใดนั้น มักขึ้นอยู่กับความมากน้อยหรือความถี่ของสิ่งเร้า

7.2.2 แรงขับ แรงขับเกิดจากการที่ผู้เรียนขาดความสมดุลหรือขาดสิ่งที่พึงปรารถนาในตัวผู้เรียนเอง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมออกมาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การรีบเร่ง คั่นคว้า เกิดความสนใจสาระการเรียนรู้ขึ้น อันจะนำไปสู่การเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองต่อไป

7.2.3 การตอบสนอง เป็นพฤติกรรมต่างๆ ที่ผู้เรียนแสดงออกมาภายหลังจากการได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก เช่น การแสดงท่าทาง การพูดโต้ตอบ การคิด ความรู้สึก การจดบันทึก ข้อมูล เป็นต้น

7.2.4 การเสริมแรง หมายถึง สิ่งที่ช่วยผลักดันสิ่งเร้ากับพฤติกรรมการตอบสนองให้มีแรงขับมากขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เช่น การยกย่องชมเชยผู้เรียน การให้การยอมรับในห้องเรียน เป็นต้น

แต่ทั้งนี้การที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ตามที่วางแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ได้ดี มีผลมากน้อยเพียงใดนั้นอาจมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญอีกหลายประการ เช่น ระบบประสาทและสมองของผู้เรียน ระดับสติปัญญาของผู้เรียน อารมณ์ของผู้เรียน แรงจูงใจและความเหนื่อยล้าของผู้เรียน สาระการเรียนรู้ การฝึกฝนของผู้เรียนตลอดจนความสามารถในการรับรู้ในระดับต่าง ๆ เช่น ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า (American Psychological Association. 2006 : Online) ซึ่งเป็นความสามารถในการรับรู้ในระดับต่างๆ ของผู้เรียน เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ด้วย เช่นถ้าผู้เรียนขาดทักษะด้านความจำ นักเรียนอาจมีปัญหาในการท่องสูตรคูณคณิตศาสตร์ มีปัญหาในการจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ดังนั้นการที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงองค์ประกอบข้างต้น และ ยังต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมกับผู้เรียนอย่างหลากหลายและเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนด้วย

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เพราะการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเกิดจากการมีประสบการณ์หรือได้รับการฝึกฝน และสิ่งที่บ่งบอกได้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจริง คือ มีการฝึกฝนภายใต้สถานการณ์หนึ่ง ๆ มีความคงทนของพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็น มีการเปลี่ยนแปลงความรู้ และมีความเข้าใจ ความรู้สึกและความสามารถในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

7.3 ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)

เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มคนที่มองลักษณะธรรมชาติของมนุษย์แบบเป็นกลางที่เชื่อว่าการกระทำของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง (ทิสนา แคมมณี. 2545 : 50) ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยมประกอบด้วยแนวคิดที่สำคัญ 3 ลักษณะ ได้แก่

7.3.1 ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike's classical connectionism) เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง การเรียนรู้จะมีการลองผิดลองถูกและปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ เมื่อพบการตอบสนองจนพอใจและเกิดการเรียนรู้แล้ว มนุษย์จะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียว กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์สรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้ เฮเจนชาน และออเซน (Hergenhahn and Olsen. 1993 : 56-57)

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทางร่างกาย ทางจิตใจ โดยอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง และถ้าได้มีการฝึกหัด กระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจ จะทำให้ความรู้นั้นคงทนถาวร

7.3.2 ทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Conditioning theory)

พาฟลอฟ (Pavlov) ได้สรุปไว้ว่า การเรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตเกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข (Conditioned stimulus) ทฤษฎีการเรียนรู้ของพาฟลอฟสรุปเป็นกฎไว้เช่น พฤติกรรม การตอบสนองของมนุษย์เกิดจากการวางเงื่อนไขที่ตอบสนองต่อความต้องการทางธรรมชาติและสามารถเกิดขึ้นได้จากสิ่งเร้าที่เชื่อมโยงตามธรรมชาติ แต่ความเข้มของการตอบสนองจะลดลงได้ถ้าบุคคลได้รับแต่สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขอย่างเดียว

7.3.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ของฮัลล์ (Hull's systematic behavior theory) ฮัลล์ (Hull) ได้สรุปทฤษฎีของการเรียนรู้เป็นกฎไว้ 3 ประการ คือ 1) กฎแห่งสมรรถภาพในการตอบสนอง (Law of reactive inhibition) คือ การที่มนุษย์มีร่างกายอ่อนล้า จะทำให้การเรียนรู้จะลดลง 2) กฎแห่งลำดับกลุ่มนิสัย (Law of habit hierarchy) คือ เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้น มนุษย์จะเกิดการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างกัน 3) กฎแห่งการไล่ถอยร่นเป้าหมาย (Goal gradient hypothesis) คือ

เมื่อมี ผู้เรียนใกล้ชิดบรรลุเป้าหมายเท่าใดจะมีสมรรถภาพในการตอบสนองมากขึ้น ดังนั้นการเสริมแรงในช่วงที่ใกล้ชิดเป้าหมายจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

7.4 ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism)

เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มคนที่เน้นกระบวนการทางปัญญา ที่เกิดจากสะสมข้อมูล การสร้างความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ตนเอง

7.4.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ของ เพียเจต์ (Piaget theory)

เพียเจต์ (Piaget) ได้สรุปว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะพัฒนาไปตามวัยพัฒนาการของเด็กเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรเร่งพัฒนาการของเด็กเพราะจะทำให้เกิดผลเสีย แต่การจัดประสบการณ์เสริมของเด็กในช่วงที่จะพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถช่วยพัฒนาเด็กได้ รอด และรอด (Lall and Lall. 1983 : 45-54)

7.4.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ของบรุนเนอร์ (Bruner theory)

บรุนเนอร์ (Bruner) เชื่อว่ามนุษย์เลือกจะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจ และการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการพบด้วยตนเอง (Bruner. 1963 : 1-54)

7.4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ของเดวิด (David)

ออสซูเบล (Ausubel) เชื่อว่า การเรียนรู้จะมีความหมายแก่ผู้เรียน หากผู้เรียนนั้นสามารถเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาก่อน (Ausubel. 1963 : 77-97)

จากหลักทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในสถานศึกษาและยังมีส่วนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ กล่าวคือ

1. ในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องใด อาจนำความต้องการทางธรรมชาติของผู้เรียนมาใช้เป็นสิ่งเร้า ก็จะช่วยเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น เช่น ถ้าผู้เรียนชอบตุ๊กตา ผู้สอนอาจใช้ตุ๊กตาเป็นของรางวัลสำหรับผู้เรียนที่ตั้งใจเรียน เป็นต้น

2. ขณะจัดการเรียนรู้อาจเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบลองผิดลองถูกบ้าง จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีทักษะในการแก้ปัญหา หรืออาจให้ผู้เรียนได้กระทำสิ่งนั้นบ่อย ๆ ก็

เกิดการเรียนรู้ที่คงทนได้

3. การจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสามารถและเวลาที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด ควรเป็นช่วงใด

4. การให้การเสริมแรงกับผู้เรียนในบางช่วงโอกาส เช่น ใกล้สอบจะช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจและเกิดการเรียนรู้ได้ดี

5. การสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในห้องเรียน เป็นสิ่งแรกที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ได้ดี

8. อิทธิพลของการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา

การจัดการเรียนรู้ภายในสถานศึกษาท่ามกลางสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ต้องจัดให้กับผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง และเกิดการสร้างสรรค์ในสิ่งใหม่ ๆ แม้ว่าการเรียนรู้จะเกิดจากครูผู้สอน จากการปฏิสัมพันธ์ จากสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา จากการศึกษาด้วยตนเองหรือจากการไตร่ตรองของผู้เรียนก็ตาม แต่การเรียนรู้ในระบบของสถานศึกษาก็ยังคงมีอิทธิพลต่อการวางพื้นฐานการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนเป็นอันดับแรก ๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาควรมีการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ให้สนับสนุนผู้เรียนได้พัฒนาตามศักยภาพ (สำนักทดสอบทางการศึกษา. 2539 : 1-3) ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้นั้น แนวทางการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนที่ดี คือ การสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่อบอุ่นเป็นกันเอง มีการยอมรับซึ่งกันและกัน และมีการช่วยเหลือกันตามโอกาสอันสมควร ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อม ในการเรียนรู้ ช่วยพัฒนาความคิด และพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียนได้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 11 - 27) ในสถานศึกษา สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาเป็นดังนี้ (ลัดดา กิติวิภาต. 2524 : 20)

1. สถานศึกษากับสังคม จากการที่ผู้เรียนอยู่ในสังคมของสถานศึกษา ผู้เรียนจะต้องพบปะกับบุคคลที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องของตนเอง ผู้เรียนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับครูผู้สอน กลุ่มเพื่อนในห้องเรียนและต่างชั้นเรียน ตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนจนกระทั่งจบการศึกษาหรือจนกระทั่งจบชั้นสูงสุดของสถานศึกษา ในฐานะที่สถานศึกษาเป็นหน่วยงานแรกของสังคมที่มีภารกิจหลักในการอบรม สั่งสอน ทั้งด้านความรู้ ความคิดและพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น โดยต้องพึงพาอาศัยครอบครัวของผู้เรียนเองให้น้อยลง และ สถานศึกษาจึงต้องจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมภายในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการอยู่อาศัย และการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย

2. ห้องเรียนกับการพัฒนาบุคคล ห้องเรียนเป็นสภาพสังคมที่ผู้เรียนต้องใช้เวลาคลุกคลีอยู่เป็นเวลานาน ตั้งแต่เข้าเรียนจนกระทั่งจบออกจากสถานศึกษา ห้องเรียนจึงเป็นที่บ่มเพาะนิสัยของผู้เรียน และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน เนื่องจากการกระทำที่ผู้เรียนแสดงออกในห้องเรียนต่อหน้าเพื่อน ๆ ต่อหน้าครูผู้สอนนั้น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น รู้จักการสงวนท่าที การพูดจา การอดกลั้นและการอยู่ร่วมกับกลุ่มคน และสภาพแวดล้อม

ภายในห้องเรียนก็เป็นสภาพการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง จากการติชมของผู้สอนจากเพื่อน ๆ ร่วมห้องด้วย

3. ผู้สอนในสถานศึกษา หน้าที่หลัก คือ การถ่ายทอดให้ความรู้ และจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ได้เกิดการเรียนรู้ และสร้างค่านิยมของสังคมที่ถูกต้องไปสู่ผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจึงเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมหรือตัวแทนของผู้ใหญ่ในสังคม ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อผู้เรียนในหลาย ๆ ด้าน เช่น การจูงใจให้ผู้เรียนทำกิจกรรมที่เสริมสร้างปัญญา การให้ผลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบถึงการกระทำของตนเองว่าถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี นอกจากนั้นผู้สอนยังสามารถเป็นต้นแบบที่สำคัญของผู้เรียนทางด้านการศึกษาหาความรู้ได้อีกด้วย

4. กลุ่มเพื่อนในห้องเรียนและต่างห้องเรียน ก็ล้วนเป็นตัวแทนทางสังคมอีกส่วนหนึ่ง ผู้เรียนจะมีกลุ่มเพื่อนที่หลากหลาย ได้แก่ กลุ่มเพื่อนในห้องเรียน กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนร่วมชุมนุม กลุ่มเพื่อนที่รุ่นเดียวกัน เมื่อกลุ่มเพื่อนมีลักษณะต่างกัน ผู้เรียนก็จะแสดงบทบาทที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของกลุ่มเพื่อนด้วย นอกจากนั้นกลุ่มเพื่อน ๆ ยังมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ พฤติกรรมทางสังคมอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มเพื่อนจะเป็นตัวแบบที่ผู้เรียนจะเลียนแบบทำตาม และมีค่านิยมที่สอดคล้องกัน เป็นต้น

จากสารระดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปเป็นหลักการที่มีความสัมพันธ์กันได้ว่า สถานศึกษา ห้องเรียน ผู้สอน และกลุ่มเพื่อน ๆ เป็นสังคมลักษณะหนึ่งที่เป็นระบบและมีความสัมพันธ์กัน ตลอดจนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมอย่างหนึ่งภายในสถานศึกษาที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ทางสังคมของผู้เรียนด้วย ดังนั้น อิทธิพลของการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาจึงหมายถึง ระบบและความสัมพันธ์ของสถานศึกษา ห้องเรียน ครูผู้สอนและกลุ่มเพื่อนที่จะส่งผลต่อสถานศึกษาและตัวผู้เรียน

ปัจจัยของสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ในการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน สามารถเกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น แต่จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน เช่น ผู้สอน ผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งจะเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้โดยส่งผลให้ประสิทธิภาพของการเรียนรู้ลดลงก็มีหลายประการดังนี้

1. มุมมองของการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ขณะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งแนวทางของการสร้างสัมพันธภาพกับผู้เรียนที่ดีคือ ต้องใช้ความพยายาม ความรับผิดชอบ และทักษะที่จะจูงใจ ผู้สอนอาจใช้วิธีการที่หลากหลายในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้เรียน เช่น การจำชื่อ การทักทายเมื่อพบตามทาง หรืออาจใช้การแสดงกิริยาท่าทางโดยการยิ้ม การส่งเสียง การพยักหน้า การแสดงความรู้สึกทางสีหน้า การใช้ภาษามือซึ่งเป็นปกติของผู้สอน แต่บางครั้งผู้เรียนอาจมองเจตนา

ผิดไป เช่น มองไปในทางจับผิดกันหรือบางครั้งส่งผลให้ผู้เรียนขาดความเชื่อมั่นในตัวผู้สอน ดังนั้นในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้เรียนนั้นผู้สอนต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวังและใช้วิธีการที่สอดคล้องกับลักษณะของตัวของผู้เรียนด้วย

2. การรักษาสัมพันธภาพให้คงอยู่ระหว่างการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้สอนควรให้ความระมัดระวัง เพราะบางครั้งสาระการเรียนรู้บางเรื่อง ผู้เรียนแต่ละคนจะให้ความสนใจต่างกัน ดังนั้น การที่ผู้เรียนแสดงอาการหรือให้ความร่วมมือเป็นบางครั้ง ผู้สอนจะต้องไม่แสดงอาการโกรธ หรือตำหนิผู้เรียนอย่างเสียหาย ผู้สอนต้องยอมรับว่าเกิดจากความแตกต่างของตัวผู้เรียน และต้องแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้นั้นสามารถเรียนรู้ได้และให้กำลังใจผู้เรียนในการใช้ความพยายามศึกษาเล่าเรียน

3. ความปลอดภัยและความมั่นใจ ในสภาพแวดล้อมใด ๆ ที่ผู้เรียนอาจรู้สึกไม่ปลอดภัย ด้านอารมณ์หรือด้านกายภาพ ย่อมเป็นสถานที่ที่ผู้เรียนไม่อยากอยู่อาศัย เพราะผู้เรียนจะเกิดการกังวล เกิดความเครียดทางกาย และสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัยสำหรับผู้เรียนสามารถสกัดกั้นความสำเร็จของผู้เรียนได้ ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องระมัดระวังไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกในทางลบ เช่น การดูค่างกล่าว การแสดงความไม่พอใจหรือวิพากษ์วิจารณ์ผู้เรียน (ทิสนา เขมมณี. 2545 : 254)

4. พฤติกรรมของผู้สอน มีผลกระทบอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ในห้องเรียน ผู้สอนอาจใช้เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละสภาวะแวดล้อม ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกันมากที่สุด แต่บางครั้งครูผู้สอนมักจะเผด็จการ ซอบบอกคำสั่งและมีความเชื่อมั่นในบทบาทของตนเองในการควบคุมผู้เรียน พฤติกรรมดังกล่าวย่อมแสดงความไม่เป็นมิตรกับผู้เรียนอย่างชัดเจน โดยแสดงออกมาในรูปของภาษา ใช้คำพูดกระทบกระเทียบผู้เรียนให้เชื่อฟัง ซึ่งสิ่งเหล่านี้คงไม่เหมาะที่จะเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีของการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ด้วยเหตุนี้ผู้สอนจึงควรหลีกเลี่ยงพฤติกรรมดังกล่าว โดยใช้บรรยากาศแบบไม่หึงหึง และก้าวร้าวผู้เรียน

จากองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องมุมมองของผู้เรียน การรักษาสัมพันธภาพให้คงอยู่ของครูผู้สอน ความปลอดภัยและความมั่นใจของผู้เรียน และพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้สอนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการใส่ใจต่อการเรียนรู้ และเกิดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้อย่างสุขกาย สุขใจ ดังนั้น องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นอิทธิพลส่วนหนึ่งที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

5. ความเชื่อของผู้สอนเกี่ยวกับเงื่อนไขในการเรียนรู้ ในการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของสาระการเรียนรู้ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีถ้าสาระการเรียนรู้

น่าสนใจ กิจกรรมการเรียนสนุกสนานไม่น่าเบื่อ และการเรียนรู้จะเกิดผลดีที่สุด เมื่อผู้เรียนมีความสนใจและต้องการเรียนรู้

6. การใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพของผู้สอน การใช้เวลาไม่ได้หมายถึงการใช้เวลาของแต่ละสาระการเรียนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการที่ผู้สอนสามารถบริหารการใช้เวลาได้เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ที่จัดลำดับไว้ด้วย ซึ่งจะเป็นการบ่งบอกถึงมาตรฐานที่สูงขึ้นของการจัดการเรียนรู้ของตัวผู้สอนเอง เมื่อผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีมาตรฐาน ก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่า แนวโน้มการเรียนรู้อันดีของผู้เรียนก็ควรอยู่ในระดับดี

7. การเอาใจใส่ในรายละเอียดของผู้สอนเกี่ยวกับการกิจก่อนหลังในแต่ละวัน และชีวิตประจำวันที่เร่งรีบในสถานศึกษา ล้วนมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เนื่องจากข้อจำกัดของเวลา จึงขาดการไตร่ตรองว่าสิ่งใดสำคัญที่สุด ดังนั้น การให้ความสำคัญกับการจัดเวลาในแต่ละวันของการทำงานจะทำให้คุณภาพของงานดีขึ้นได้

จะเห็นได้ว่าสภาพแวดล้อมต่าง ๆ นั้นมีหลายสิ่งหลายอย่างส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน แม้เพียงความเชื่อของผู้สอน การใช้เวลาของผู้สอน การเอาใจใส่ในรายละเอียดเพียงเล็กน้อยก็จะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานในแต่ละวันของผู้สอนเองนั้น ล้วนเป็นอิทธิพลที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งสิ้น

9. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา

การเรียนรู้ของมนุษย์มักจะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับมา ซึ่งองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่เกิดการเรียนรู้ก็คือ ประสบการณ์และสภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่ได้รับมา เช่น สิ่งที่มีมนุษย์จัดทำขึ้นมา ระบบที่ยึดถือปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม สังคม ความรู้ เป็นต้น ในปัจจุบันนับว่าสถานศึกษาเป็นสถาบันหลักที่สำคัญต่อการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้ ความคิด ทักษะต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีพ และช่วยพัฒนาสังคม ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้เรียนได้พอสมควร

9.1 แนวคิดในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาอย่างเหมาะสมนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เพราะสภาพแวดล้อมช่วยให้สถานศึกษามีความร่มรื่น เหมาะที่จะศึกษาหาความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนสนใจการเรียนรู้ ถ้าสถานศึกษามีสภาพแวดล้อมที่ดี จะทำให้ผู้เรียนและบุคลากรต่าง ๆ ในสถานศึกษาเกิดความรู้สึกที่ดี อบอุ่นใจ สบายใจ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2545ก)

: 13) และคุณสมบัติบางประการของสภาพแวดล้อมทางกายภาพก็จะมีความสัมพันธ์กับมนุษย์หลายประการ ดังเช่น

9.1.1 สภาพแวดล้อมประเภท เสียง แสงสว่าง อุณหภูมิ ซึ่งปกตินุษย์จะมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งร่างกายและจิตใจ ถ้ามนุษย์ได้รับได้สัมผัสในระดับสูงหรือต่ำมากเกินไปก็จะส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ เช่น ถ้ามีเสียงดังมากก็จะส่งผลต่อสมาธิ ถ้ามีอุณหภูมิสูงมากก็จะส่งผลต่อความรู้สึกของมนุษย์ เป็นต้น

9.1.2 จากการที่มนุษย์เกิดความรู้สึกที่ได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมที่ผ่านทางประสาทสัมผัสทาง ตา หู จมูก ผิวหนัง และจิตใจ จะช่วยให้มนุษย์ได้ทราบถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ได้ เช่น รูปร่าง ลักษณะ สี เสียง กลิ่น และลักษณะบางประการของสภาพแวดล้อมได้ตามสมควร

9.1.3 มิติต่าง ๆ ที่เป็นขนาด ปริมาตร ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสัดส่วนสรีระวิทยาของมนุษย์ เช่น ความสูงของโต๊ะ เก้าอี้นักเรียน จะต้องมีความสัมพันธ์กันกับมนุษย์ในเชิงสัดส่วนของขนาดร่างกาย เพื่อให้สามารถใช้งานได้สะดวก คล่องตัว และเกิดประสิทธิภาพต่อการใช้งาน

9.1.4 ด้านทิศทาง เป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่จะกำหนดการจัดวางตำแหน่งสิ่งของเครื่องใช้ให้สอดคล้องกัน สัมพันธ์กัน เพื่อให้เคลื่อนที่หรือเคลื่อนย้ายได้สะดวก และใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การจัดวางโต๊ะไปในทิศทางที่มีแสงสว่างพอเหมาะ ไม่วางอุปกรณ์ ตู้ ชั้นวางบังทิศทางการระบายอากาศ เป็นต้น

9.1.5 ด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกอบขึ้นจากหลายสิ่งหลายอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นสิ่งเดียวกัน อันจะแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ดงามของสังคมนั้น ๆ เช่น การจัดตกแต่งห้องเรียนให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีคุณค่า อนุรักษ์ไทย เป็นต้น

ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผู้สอนต้องให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมโดยรอบของห้องเรียนด้วย เพราะสภาพแวดล้อมต่าง ๆ นั้นอาจทำให้ความรู้สึกทางร่างกายและจิตใจของผู้เรียนต่อกิจกรรมการเรียนรู้ แปรเปลี่ยนไปได้เช่นกัน

9.2 แนวคิดของการจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคม

การปฏิบัติงานในฐานะผู้สอน จะไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ถ้าผู้สอนขาดความรู้เกี่ยวกับการสร้างมนุษยสัมพันธ์ การสร้างแรงจูงใจ และต้องเข้าใจในธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน ต่อเมื่อผู้สอนได้เข้าใจถึงธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียนแล้ว จึงจะสามารถจูงใจผู้เรียนทุกคนให้มีพฤติกรรมตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้กำหนดไว้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ธรรมชาติของผู้เรียนจะมีความแตกต่างกันทั้งร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อม เนื่องจากผู้เรียน เติบโตมาจากต่างครอบครัวและต่างถิ่นกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาธรรมชาติของ

ผู้เรียนเสียก่อน (กรมสามัญศึกษา, 2532 : 140 - 144) ได้มีนักการศึกษาได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ไว้หลายประการ ดังเช่น

9.2.1 ทฤษฎี X และ ทฤษฎี Y ของ แมคเกรเกอร์ (Mcgregor) ได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ไว้ 2 ทฤษฎี (Businessballs.Com. 2006 : Online) คือ 1) ทฤษฎี X เป็นแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ มนุษย์มีสัญชาตญาณที่จะหลีกเลี่ยงการทำงานทุกสิ่งอย่างเนื่องจากความไม่ชอบ จำเป็นต้องใช้อำนาจบังคับ ควบคุมหรือขู่ว่าจะลงโทษ และมนุษย์ชอบให้คอยชี้แนะในการทำงาน พยายามหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบและต้องการความปลอดภัยมากกว่าสิ่งอื่นใด 2) ทฤษฎี Y เป็นแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์สามารถรู้จักตนเองและพัฒนาตนเองได้ การกระทำทุกสิ่งอย่างเป็นการกระทำเนื่องมาจากความเต็มใจ อยากทำในสิ่งที่ตนเองสนใจ ต้องการรับผิดชอบมากกว่าที่เป็นอยู่ อยากมีชีวิตที่ดีขึ้น อยากสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง ดังนั้น การใช้วิธีการบังคับข่มขู่ก็ไม่ใช่เป็นวิธีการเดียวที่จะทำให้มนุษย์ทำงาน เพราะทุกคนปรารถนาที่จะเป็นตัวของตัวเองและควบคุมตนเองให้ทำงานตามวัตถุประสงค์ที่ตนเองผูกพันอยู่

เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีของ แมคเกรเกอร์ แล้วจะพบว่า ถ้าผู้สอนต้องการเข้าถึงตัวผู้เรียนนั้น ควรพิจารณาว่าจะเลือกใช้ทฤษฎีใดใน 2 ทฤษฎี โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนเป็นหลัก ในบางครั้งผู้สอนอาจต้องใช้วิธีการบังคับ ตัดคะแนนผู้เรียน หรือลงโทษโดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ แต่บางครั้งต้องใช้ทฤษฎี Y เพื่อส่งเสริมให้กำลังใจผู้เรียนให้เกิดความสนใจการเรียน ให้ผู้เรียนอยากทำในสิ่งที่ตนเองอยากทำ ซึ่งหลักการดังกล่าวข้างต้นมีส่วนที่สอดคล้องกับหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ข้อ 3 ที่ว่าควรมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับแนวทางดังกล่าวข้างต้นด้วย

9.2.2 ทฤษฎีความต้องการ หรือแรงจูงใจของ มาสโลว์ (Maslow) เป็นทฤษฎีที่แพร่หลายที่ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการอื่นจะเข้ามาแทนที่ และความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่จะเป็นสิ่งจูงใจพฤติกรรม ความต้องการของมนุษย์ในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะเกิดความต้องการในระดับสูงขึ้น ๆ ไป ซึ่งมาสโลว์ได้แบ่งลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์เป็น 5 ขั้นตอน (Envision Software, Incorporated. 2006 : Online) คือ 1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการขั้นต้นของมนุษย์ที่ต้องการเกี่ยวกับปัจจัย 4 ในการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน 2) ความต้องการทางด้านความปลอดภัย (Safety needs) เป็นความต้องการหลังจากมีปัจจัยพื้นฐานใน

การดำรงชีพแล้ว มนุษย์จะต้องการความปลอดภัย ปรารถนาที่จะอยู่ในสังคมที่เป็นระเบียบ สงบสุข ต้องการความมั่นคงในชีวิตและความเป็นธรรม 3) ความต้องการทางด้านสังคม (Social or belonging needs) เป็นความต้องการที่สูงขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งหลังจากความต้องการ 2 ประการแรกได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการที่จำเป็นต้องเข้าร่วมและได้รับการยอมรับ ความเป็นมิตรภาพจากเพื่อนร่วมงาน และต้องการให้บุคคลอื่น ๆ ยอมรับในความสำคัญของตนเอง 4) ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem or egoistic needs) เป็นความต้องการให้ได้รับการยกย่องในสังคม และรวมถึงความต้องการที่จะมีฐานะดี เป็นที่ยอมรับ นับถือของบุคคลทั้งหลาย 5) ความต้องการในด้านความสำเร็จตามความนึกคิด (Self – actualization or self realization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดที่มนุษย์ส่วนใหญ่ต้องการแต่ไม่สามารถเสาะหาได้ หรือไปถึงได้น้อยมาก การที่มนุษย์ไปถึงขั้นนี้ได้ก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลพิเศษ เช่น การเป็นนักกีฬาทีมชาติ การเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีของ มาสโลว์ แล้วจะพบว่า มนุษย์มีพฤติกรรมเป็นไปตามความต้องการของตนเอง ความต้องการต่าง ๆ จะส่งผลให้มนุษย์ต้องดิ้นรนและทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อสนองความต้องการของตนเอง ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนนั้น ผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา ต้องทำความเข้าใจความต้องการของมนุษย์ และนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนด้วย เพราะผู้เรียนก็มีความต้องการในระดับที่แตกต่างกันออกไป ถ้าระดับความต้องการของผู้เรียนได้รับการตอบสนองแล้ว ผู้เรียนก็จะต้องการในระดับที่สูงขึ้นต่อไปอีก เช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีของ มาสโลว์ ดังนั้น ในการจัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมให้กับผู้เรียน จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนอยู่เสมอ จึงจะช่วยให้สภาพแวดล้อมทางจิตสังคมได้มีส่วนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

9.3 แนวคิดด้านปัจจัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

การดูแลและสอดส่องให้ความใส่ใจผู้เรียนในฐานะที่เป็นศิษย์กับครูกัน เป็นสิ่งที่ยึดถือและปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตถึงในปัจจุบัน เป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยให้ผู้สอนเกิดความเข้าใจผู้เรียนทั้งด้านการเรียนการสอนและพฤติกรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้น สิ่งต่าง ๆ ที่อาจเป็นปัญหาหรือเป็นสาเหตุของปัญหา เมื่อนำข้อมูลที่ได้มาบูรณาการกับความรู้อื่น ๆ ที่ผู้สอนมีอยู่ ก็จะช่วยให้มีข้อมูลประกอบการพิจารณาในการช่วยเหลือผู้เรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในการดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนควรพิจารณาหลักการสำคัญ ดังนี้

9.3.1 การรู้จักธรรมชาติของมนุษย์

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป มนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกันทั้งด้านร่างกาย ความสามารถ ความถนัด ลักษณะของพฤติกรรม และในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ย่อมส่งผลต่อความดีและไม่ดีของ

มนุษย์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 5) ดังนั้น จึงต้องใช้วิธีการอย่างหลากหลายในการพัฒนา มนุษย์ ในทางจิตวิทยาเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความบริสุทธิ์ แต่พฤติกรรมที่เป็นปัญหา เกิดจาก มีแรงจูงใจมาผลักดันให้เข้าไปตามเหตุการณ์ ซึ่งอาจเกิดจากตนเองหรือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบข้าง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกหลาย ๆ อย่างย่อมมีสาเหตุทั้งสิ้น ซึ่งในการช่วยเหลือควร ให้ความสนใจ ติดตาม และถ้าได้พิจารณาถึงความเป็นธรรมชาติของมนุษย์จะพบว่ามนุษย์สามารถ เรียนรู้ได้ สามารถปลูกฝังได้ พัฒนาได้ ผู้สอนจึงควรศึกษาพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อรู้จักธรรมชาติ ที่แท้จริง จึงจะพัฒนาผู้เรียนได้ง่าย

9.3.2 การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียน

ผู้เรียนทุกคนย่อมมีปัญหาแตกต่างกัน เนื่องจากทุกคนมีความต้องการทางด้านร่างกายและ สังคมอยู่ในตนเอง ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขอาจส่งผลให้เกิดปัญหา ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความ รุนแรงของปัญหา แต่ที่สำคัญคือพฤติกรรมที่แสดงออกมันส่งผลกระทบต่อผู้อื่นมากน้อยหรือไม่ เพียงใด ในการพิจารณาปัญหาว่าผู้เรียนมีปัญหาเล็กน้อยเพียงใดนั้นควรเริ่มต้นด้วยการสังเกตใน ห้องเรียนและนอกห้องเรียน แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันเพื่อหาปัญหาว่าคืออะไร เกิดจาก เหตุใด เหตุที่แท้จริงคืออะไร ปัญหาบางอย่างเกิดขึ้นตามวัย เมื่อผ่านวัยนั้น ไปปัญหาก็จะคลี่คลาย แต่ บางปัญหามีสาเหตุหลายประการ ซับซ้อน ต้องอาศัยการดูแลช่วยเหลือ ดังนั้นผู้สอนต้องหมั่นสังเกต และป้องกัน ช่วยเหลือผู้เรียนอยู่เสมอ

9.3.3 การศึกษาสาเหตุของปัญหาการเรียน

ในการดูแลช่วยเหลือปัญหาตัวผู้เรียน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ประการแรกควรเริ่มต้น จากการศึกษาสภาพปัญหาที่ก่อน จึงจะช่วยเหลือได้ถูกต้อง โดยทั่วไปปัญหามักเกิดจากองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ จากครอบครัว จากผู้เรียน และสภาพแวดล้อม ดังเช่น 1) ปัญหาจากครอบครัว ได้แก่ ขาดการดูแลเอาใจใส่ มีภาระงานทางบ้านมาก ผู้ปกครองมีรายได้น้อย ครอบครัวขาดความเข้าใจซึ่ง กันและกัน ครอบครัวหย่าร้าง แยกกันอยู่ เป็นต้น 2) ปัญหาจากผู้เรียน ได้แก่ ปัญหาด้านสติปัญญา มีปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ขาดทักษะเพื่อการเรียนรู้ แก้ปัญหาไม่ถูกวิธี ฟุ้งเฟ้อตามสมัยนิยม เรียกร้องความสนใจ เป็นต้น 3) ปัญหาจากสภาพแวดล้อม ได้แก่ วิธีการสอนของครูผู้สอน บรรยากาศห้องเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ผลกระทบต่าง ๆ จากสื่อที่ส่งผลให้ผู้เรียนเลียนแบบไป ในทางที่ไม่ควร ปัญหาค่านิยมด้านการบริโภคที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

9.3.4 การแก้ปัญหาและการช่วยเหลือผู้เรียน

เนื่องจากปัญหาของผู้เรียนมีความแตกต่างกันและแต่ละปัญหาล้วนมีสาเหตุ มีที่มาทั้งสิ้น การแก้ปัญหาจะแตกต่างกันไป ซึ่งจะขึ้นอยู่กับสาเหตุและความแตกต่างของบุคคลเป็นหลัก ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงไม่มีข้อกำหนดที่เฉพาะเจาะจงตายตัว แต่สามารถใช้หลักการและแนวทางทั่วไปได้

คือ 1) การแก้ปัญหาด้านการเรียน สามารถช่วยเหลือผู้เรียนได้โดย การสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของวิชาที่เรียน การให้คำแนะนำเรื่องการแบ่งเวลาในการเรียน การใช้วิธีเสริมแรงให้กำลังใจ การสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน การสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน การจัดกิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อนระหว่างเรียน เป็นต้น 2) การแก้ปัญหาด้านความประพฤติ สามารถช่วยเหลือผู้เรียนได้โดยการจัดกิจกรรมที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนร่วมกำหนดกฎ กติกา เงื่อนไขในการเรียน ให้กำลังใจผู้เรียนและมอบหมายความรับผิดชอบ จัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ส่งเสริมการออกกำลังกาย กิจกรรมตามความสนใจ ชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น 3) การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สามารถช่วยเหลือผู้เรียนได้โดย จัดโครงการสนับสนุนทุนการศึกษา ส่งเสริมการหารายได้ระหว่างเรียน ให้บริการกู้ยืมเงินกองทุนเพื่อการศึกษา ปลุกฝังเรื่องการประหยัดอดออม การตัดแปลงสิ่งของเหลือใช้ให้เกิดประโยชน์ การหารายได้ช่วงปิดภาคเรียน เป็นต้น 4) การแก้ปัญหาด้านส่วนตัวและอารมณ์ สามารถช่วยเหลือผู้เรียนได้โดย การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล จัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ส่งเสริมให้บำเพ็ญประโยชน์ จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้และจัดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เป็นต้น

จากแนวทางในการรู้จักธรรมชาติของมนุษย์ การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การศึกษาสาเหตุของปัญหาการเรียนและการแก้ปัญหาช่วยเหลือผู้เรียนดังกล่าวข้างต้นนั้น ล้วนเป็นอิทธิพลที่สำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอย่างยิ่ง เนื่องจากการตรวจสอบที่มาของปัญหาตามหลักการพื้นฐานของปัญหา เพื่อค้นหาวิธีการช่วยเหลือผู้เรียนอย่างเป็นขั้นตอนและเป็นระบบ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาพฤติกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้ตามสมควร

10. สภาพปัญหาในการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก

10.1 กรณีโรงเรียนวัดท่าใหม่

จากการที่โรงเรียนวัดท่าใหม่ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ แต่เนื่องจากโรงเรียนวัดท่าใหม่มีข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้านจึงเกิดปัญหาในการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตัวอย่างของปัญหาและแนวทางในการพัฒนา ดังเช่น

10.1.1 ปัญหาด้านอาคารสถานที่ในสถานศึกษา เนื่องจากสถานศึกษาเป็นอาคารไม้แบบเก่า ผ่านการใช้งานมายาวนาน สภาพของอาคารจึงชำรุดเสียหายไปตามกาลเวลา ประกอบกับขาดงบประมาณสนับสนุนในการซ่อมแซมและบำรุงรักษาอาคารเรียน ดังนั้น สภาพภายในและภายนอกห้องเรียนจึงมีสภาพเก่า ไม่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อสภาพแวดล้อมทางการเรียนเท่าที่ควร การเรียนรู้ของผู้เรียนจึงขาดคุณภาพไปบางส่วนและกิจกรรมการเรียนรู้บางครั้ง

ผู้เรียน ไม่กล้าแสดงออกด้านการสื่อสาร ผู้สอนต้องคอยกระตุ้นผู้เรียนอยู่เสมอ บางครั้งต้องจัดกิจกรรมเสริมเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น พร้อมกับการให้คำแนะนำและให้กำลังใจเป็นระยะ

10.1.2 ปัญหาเกี่ยวกับการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณสถานศึกษาและภายในสถานศึกษา อันเนื่องมาจากการขาดการสนับสนุนอัตราค่าจ้างด้านนักรักษาโรง ทำให้สถานศึกษาไม่มีนักรักษาโรงที่จะช่วยในการดูแลรักษาและทำความสะอาดห้องเรียน และบริเวณอาคารเรียน สภาพแวดล้อมของสถานศึกษาจึงขาดความพร้อมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน บางครั้งต้องอาศัยผู้เรียนทุกคนช่วยกันพัฒนาสภาพแวดล้อมของห้องเรียนและอาคารเรียนให้สะอาด และเป็นระเบียบ ดังนั้นเวลาของการเรียนรู้ส่วนหนึ่งจึงขาดหายไปเนื่องจากเหตุดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันสถานศึกษาได้แก้ปัญหาเบื้องต้นด้วยการเสียดุลเงินส่วนตัวของบุคลากรในสถานศึกษาทุกคนเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างนักรักษาโรง มาช่วยดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

10.1.3 ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรในสถานศึกษามีจำนวนอย่างจำกัดมาก และจากข้อมูลการรายงานประเมินตนเองปีการศึกษา 2547 ของโรงเรียนวัดท่าใหม่พบว่า ในมาตรฐานที่ 4 ทางด้านผู้เรียนมีความสามารถวิเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ นั้นพบว่า เป็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เพราะผู้สอนขาดกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ ขาดการวางแผนการดำเนินงานที่รอบคอบ และผู้สอนบางสาระการเรียนรู้ขาดความชำนาญการ ยังใช้การบรรยายเป็นส่วนใหญ่ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนจึงขาดหายไป

10.1.4 ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด ต้องมีการปรับเปลี่ยนสถานที่อยู่เสมอ อันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ มักจะเกิดน้ำท่วมขังจึงส่งผลให้การพัฒนาสภาพแวดล้อมต่างๆ ของห้องสมุดไม่สามารถดำเนินการได้ดีเท่าที่ควร ต้องเคลื่อนย้ายอยู่เสมอ

10.1.5 จากการวิเคราะห์เอกสารรายงานการประเมินตนเองในปีการศึกษา 2547 ยังพบว่าด้านผู้เรียนนั้นการแสวงหาความรู้โดยการอ่านหนังสือในห้องสมุดยังมีน้อย ด้านผู้สอนขาดการใช้สื่อการสอนที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรมการเรียนรู้ไม่สนองความสนใจของผู้เรียนและไม่หลากหลายเท่าที่ควร และด้านผู้บริหารยังขาดการนิเทศติดตาม ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ส่วนล้วนเป็นปัญหาหนึ่งที่เป็นสภาพแวดล้อมที่จะช่วยเสริมการเรียนรู้กับผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพด้วย

จากตัวอย่างปัญหาดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า โรงเรียนวัดท่าใหม่นอกจากจะมีข้อจำกัดเฉพาะที่เป็นสถานศึกษาขนาดเล็กที่ต้องเร่งพัฒนาแล้ว ยังพบปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในสถานศึกษา ปัญหาด้านบุคลากร ด้านแหล่งการเรียนรู้และด้านผู้เรียน ตลอดจนปัญหาในการเร่งรัด การบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีคุณภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้อีกด้วยเช่นกัน

10.2 กรณีโรงเรียนวัดศรีภวังค์

จากสภาพปัญหาเบื้องต้นเกี่ยวกับที่ตั้งของโรงเรียนวัดศรีภวังค์ คือ อยู่ในที่ลุ่มติดคลองส่งน้ำ มีน้ำท่วมขังในฤดูฝน และช่วงฤดูน้ำหลากจะมีน้ำท่วมขังทุกปี การเดินทางจากภายนอกมายังสถานศึกษาไม่มีรถประจำทาง ผู้เรียนบางคนที่มีบ้านพักอยู่ตรงข้ามวัดศรีภวังค์ ต้องเดินทางอ้อมมายังสถานศึกษาถึง 2 กิโลเมตร จะเห็นได้ว่าสภาพพื้นที่ใกล้ ๆ สถานศึกษาก็เป็นปัญหาที่รบกวนแก้ไขพัฒนาสำหรับปัญหาหลักที่สำคัญประการหนึ่งคือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครองที่ประสบปัญหาการว่างงาน ต้องออกจากโรงงาน ไม่มีที่ทำกิน ครอบครัวแตกแยก จะส่งผลโดยตรงถึงผู้เรียนและส่งผลทางอ้อมมายังสถานศึกษา ดังนั้นการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้แก่ผู้เรียน โดยการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพคงเป็นไปได้ค่อนข้างน้อย ทั้งที่ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรในสถานศึกษาก็พยายามเร่งรัดแก้ไขปัญหามาโดยตลอด ซึ่งจะได้เห็นได้จากข้อกำหนดในวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาและกลยุทธ์ต่าง ๆ ของสถานศึกษา นั้นได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาไว้อย่างชัดเจน แต่ก็ยังพบว่าปัญหาของสถานศึกษาต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนอีกหลายประการดังนี้

10.2.1 ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาเองที่อยู่ในช่วงของการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ในปัจจุบันมีการปรับปรุงบริเวณอาคารเรียนให้มีสภาพร่มรื่นเพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนและเป็นสนามเด็กเล่นแต่ยังไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร เนื่องจากต้นไม้และไม้ดอกไม้ประดับยังเจริญเติบโตไม่เต็มที่ การปรับพื้นที่และทางเดินต่าง ๆ ยังไม่เรียบร้อย วัสดุอุปกรณ์บางส่วน ยังอยู่ในช่วงของการขนย้ายและก่อสร้างต่อเติม สภาพดังกล่าว จึงเป็นปัญหาต่อการใช้สถานที่ในการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

10.2.2 ปัญหาด้านสภาพของห้องเรียน เนื่องจากอาคารเรียนเป็นอาคารเก่า ใช้งานมายาวนาน สภาพต่างๆ ภายในห้องเรียนจึงแปรเปลี่ยนไปตามเวลา บางห้องมีสภาพทรุดโทรมแสงสว่างน้อยแต่มีความจำเป็นต้องใช้ห้องในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จึงต้องใช้ตามสภาพทั้ง ๆ ที่ขาดความพร้อม เพราะขาดงบประมาณในการซ่อมแซม ต่อเติม

10.2.3 ปัญหาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมขังบริเวณสถานศึกษาเป็นเวลานานและต้องแก้ไขปัญหามันเบื้องต้นด้วยการสูบน้ำออกจากบริเวณที่น้ำท่วมขังบ่อย ๆ บางครั้งช่วงฝนตกชุกก็เกิดปัญหาน้ำท่วมขัง ต้นไม้ยืนต้นที่ปลูกเพื่อให้ร่มเงาและที่นั่งพักผ่อนของผู้เรียนได้ร่มไม้ก็มีจำนวนจำกัด สถานศึกษาต้องแก้ปัญหาโดยการปลูกไม้กระถางแทน แต่ก็ไม่ได้ให้ร่มเงาเท่าที่ควร ดังนั้นปัญหาด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาจึงเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขเป็นประจำเพราะสภาพทางธรรมชาติไม่อำนวย

10.2.4 ปัญหาทางด้านการสร้างสัมพันธภาพทางบวกกับผู้เรียนอันสืบเนื่องจากบุคลากรในสถานศึกษามีจำนวนจำกัด ภารกิจหลักของผู้สอนคือครูประจำชั้น ครูประจำวิชาและงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารสถานศึกษา นอกจากนั้นบุคลากรในสถานศึกษาต้องเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน งานสาธารณประโยชน์ที่ได้รับการร้องขอจากหน่วยงานอื่น ๆ และงานวันสำคัญทางศาสนาที่วัดศรีภวังก์ได้กำหนดกิจกรรมขึ้น จากภาระกิจดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้สอนมีเวลาในการเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือผู้เรียนน้อยลงและเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสามารถความถนัดของผู้เรียนจึงขาดหายไปอีกส่วนหนึ่งด้วย

10.2.5 เนื่องจากสภาพของชุมชน เป็นชุมชนชนบทมีประชากรน้อย สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่โดยรอบทำการเกษตรกรรม การเดินทางเข้าออกสถานศึกษาต้องใช้รถส่วนตัว หรือต้องเดินเท้า ไม่มีรถประจำทาง แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ บริเวณรอบสถานศึกษา มีเพียงวัดศรีภวังก์และสถานีอนามัยในท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ มีข้อจำกัดเป็นอย่างมาก ต้องแก้ปัญหาด้วยการพาผู้เรียนไปทัศนศึกษา แต่ก็เกิดปัญหาด้านค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมตามมาอีก ดังนั้นสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในสถานศึกษาที่จะเอื้อต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนจึงเป็นปัญหาอย่างมาก

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นของโรงเรียนวัดศรีภวังก์ สรุปได้ว่าสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา สภาพของห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ของผู้เรียนและเรื่องการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียนเป็นประเด็นที่ต้องเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้เพื่อให้อุปปัญหาดังกล่าวได้คลี่คลายไปและช่วยให้ผู้สอนจัดกิจกรรม การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีคุณภาพตามเป้าหมายที่สถานศึกษาและชุมชนต้องการได้มากยิ่งขึ้น

10.3 กรณีโรงเรียนวัดลาดระโห่ง

โรงเรียนวัดลาดระโห่งได้มีนโยบายและเป้าหมายในการดำเนินการหลายด้าน ซึ่งแต่ละด้านล้วนเป็นโครงการที่จะแก้ไขพัฒนาทั้งสิ้น แต่ภายหลังจากการดำเนินงานตามโครงการแล้ว ข้อมูลในรายงานคุณภาพการศึกษา ปีการศึกษา 2547 ยังชี้ให้เห็นว่ายังมีปัญหาและอุปสรรคที่ต้องเร่งแก้ไขอีกหลายประการดังนี้

10.3.1 จากการศึกษาที่มีจำนวนไม่ครบชั้น จึงต้องแก้ปัญหาเบื้องต้นด้วยการจัดชั้นเรียนแบบบูรณาการชั้นเรียน ทำให้ผู้เรียนต่างชั้นเรียนเรียนในห้องเรียนเดียวกันแต่ละสาระในการเรียนรู้ต่างเรื่องกัน ส่งผลให้สื่อการเรียนรู้ที่สนองต่อความสนใจของผู้เรียนมีเพียงบางส่วน แต่ส่วนอื่น ๆ ไม่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น ผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 กับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จะสนใจสื่อ การเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ต่างกัน ดังนั้นการแก้ปัญหาด้านผู้สอน ไม่ครบชั้นจึงส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

10.3.2 การจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนและการสร้างกิจกรรมเพื่อสร้างความสนใจให้เกิดในตัวผู้เรียนยังไม่ได้รับการพัฒนา เนื่องจากครูผู้สอนส่วนใหญ่ยังไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ ยังคงใช้วิธีการสอนแบบบรรยายให้ผู้เรียนฟัง ผู้บริหารได้เร่งรัด กำกับติดตามให้เปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้ผู้สอนและผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ แต่เนื่องจากผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นผู้สอนด้วยจึงส่งผลให้การกำกับติดตามไม่ต่อเนื่อง ปัญหาดังกล่าวจึงต้องเป็นสิ่งที่ต้องรอกการแก้ไขต่อไปอีก

10.3.3 จากการที่ครูผู้สอนมีจำนวนจำกัดและต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ครบ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนั้นความสามารถ ความถนัดของผู้สอนจึงไม่ตรงตามกลุ่มสาระการเรียนรู้เท่าที่ควร สถานศึกษาได้แก้ปัญหาโดยการส่งผู้สอนเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จึงส่งผลต่อเวลาที่จะจัดการเรียนรู้หรือสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ให้เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้เรียนขาดหายไปเป็นบางส่วน ดังนั้นบริบทของการเรียนรู้จึงไม่ได้รับการแก้ไขให้เกิดการพัฒนาเท่าที่ควร

10.3.4 จากสภาพของผู้เรียนในสถานศึกษามีความบกพร่อง 3 คน มีภาวะโภชนาการต่ำ 7 คน และต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ 22 คน จากจำนวนผู้เรียนทั้งสถานศึกษาประมาณ 80 คน สถานศึกษาจึงมีภาระงานมากในการจัดระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน ประกอบกับผู้ปกครองส่วนใหญ่มีฐานะยากจน และมีพื้นความรู้ทางการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องให้การช่วยเหลือผู้เรียนทั้งด้านการเรียนควบคู่กับการดูแลสุขภาพอนามัย ผู้เรียนด้วยจึงเป็นภารกิจที่หนักมาก เวลาที่ใช้ในการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาจึงขาดหายไป

จากปัญหาดังกล่าวพอสรุปได้ว่าโรงเรียนวัดลาดตระโฮง มีข้อจำกัดเกี่ยวกับผู้สอนไม่ครบชั้นเรียน วิธีการจัดการเรียนรู้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้แก่ผู้เรียนเท่าที่ควร ความสามารถความถนัดของผู้สอนอยู่ในสถานการณ์ที่กำลังพัฒนาให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ใน 8 กลุ่มสาระ และภารกิจส่วนใหญ่ของผู้สอนจะเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยและพฤติกรรมของผู้เรียน ดังนั้นคุณภาพของสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงเป็นปัญหาสำคัญของสถานศึกษาที่ต้องวางแผนเร่งแก้ไขในโอกาสต่อไป

จากการศึกษาข้อมูลในสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก การลงพื้นที่สำรวจสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารการรายงานคุณภาพการศึกษา ประจำปีการศึกษา 2547 และการสนทนากลุ่มร่วมกับบุคลากรของสถานศึกษาทั้ง 3 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนวัดศรีวังค์ และโรงเรียนวัดลาดตระโฮง เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา พบว่าปัญหาด้านการจัด

สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาเป็นปัญหาของสถานศึกษาที่ต้องเร่งดำเนินการและพบว่าประเด็นปัญหาของแต่ละสถานศึกษาที่สอดคล้องกันคือ อาคารเรียนมีสภาพเก่าผ่านการใช้งานมายาวนาน วัสดุอุปกรณ์และภายในห้องเรียนชำรุดเสียหาย ขาดงบประมาณในการซ่อมแซมและบำรุงรักษา จำนวนบุคลากรในสถานศึกษามีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับภาระกิจ ผู้สอนมีไม่ครบชั้น การจัดการเรียนรู้ไม่ตรงกับวิชาเอกของผู้สอนซึ่งสอดคล้องกับ นูรพาทิส พลอยสุวรรณ (2548 : 112) ชุมชนรอบ ๆ สถานศึกษาและครอบครัวผู้เรียนมีสภาพเศรษฐกิจไม่ดีเท่าที่ควร สถานภาพทางครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นปัญหา การเดินทางมาเรียนลำบาก ข้อจำกัดต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่าสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานขนาดเล็ก ที่ต้องเร่งพัฒนา คือ ปัญหาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมทางด้านจิตสังคม ดังนั้น ถ้าได้จัดสภาพแวดล้อมดังกล่าวในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก็จะเป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดให้กับผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ได้เต็มศักยภาพมากขึ้น

11. แนวทางการวิจัยคุณภาพโดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้และแก้ปัญหาทางสังคมอย่างยั่งยืนและตัวนักวิจัยเองก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (ทวีศักดิ์ นพเกษร. 2548 : 19) ดังนั้นการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพจะได้รับการยอมรับเชื่อถือได้ ผู้วิจัยต้องมีทักษะในการคิดวิเคราะห์และทักษะเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ ของสังคมด้วย

11.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

การวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การศึกษาปรากฏการณ์สังคม จากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงทุกมิติ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช. 2536 : 365) ในการวิจัยเชิงคุณภาพมักไม่มีแบบแผนแน่นอนตายตัว แต่เทคนิคการวิจัยจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้วิจัยได้เข้าถึงข้อมูลและเข้าใจข้อมูลที่ต้องการในเชิงลึก (ทวีศักดิ์ นพเกษร. 2548 : 34) ดังนั้นผู้ที่ทำการวิจัยต้องทำความเข้าใจต่อประเด็นปัญหาที่ต้องการคำตอบ ต้องมีความยืดหยุ่นต่อการใช้เทคนิควิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเหมาะสมกับบริบทของกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา ซึ่งสามารถใช้แนวทางดังกล่าวต่อไปนี้ เช่น

1. ใช้แนวทางศึกษาจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลายแง่มุม ไม่ยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเฉพาะ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบในสภาวะแวดล้อมที่เป็นจริงตามธรรมชาติในลักษณะของภาพรวมที่ได้จากการวิจัยในภาคสนาม ไม่มีกระบวนการควบคุมหรือทดลองในห้องปฏิบัติการ

2. ตัวแปรที่ศึกษาวิจัยจะเน้นข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด คุณค่า ค่านิยมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเป็นหลัก

3. การวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นการให้ความสำคัญกับความสำคัญกับคุณค่าของผู้ถูกวิจัย จะไม่ใช่บรรทัดฐานของผู้วิจัยเป็นเครื่องตัดสินหรือชี้ชัดความถูกต้อง แต่จะยึดหลักการแลกเปลี่ยน การสนทนา พุดคุยและความเป็นอิสระที่จะถามตอบอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อศึกษาข้อปัญหาแบบเจาะลึก ร่วมกัน

4. การนำเสนอข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ จะเป็นลักษณะการพรรณนาบรรยายภาพของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในภาพกว้างและลึกทุกมิติของปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน เป็นเหตุเป็นผลแบบอุปนัย ซึ่งเป็นการสร้างข้อสรุปจากหลักฐานหรือสิ่งที่ค้นพบย่อย ๆ ที่กระจัดกระจายหลากหลายกรณี รวบรวมอธิบายเป็นภาพรวมเชิงนามธรรม ซึ่งไม่ใช่ตัวเลขทางสถิติ

ดังนั้นการวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีวิธีการศึกษาที่ไม่ยึดรูปแบบตายตัว ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิด ไม่มีกรอบตัดสินผล อย่างชัดเจน แต่จะอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเพื่อหาข้อค้นพบและสรุปเป็นภาพรวม

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่มีหลายวิธี การวิจัยจะเน้นหนักการวิจัยในภาคสนามเป็นหลักและมีวิธีการเก็บข้อมูลแตกต่างจากการวิจัยแบบอื่น ๆ ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพจะเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมกับวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นหลัก ๆ ไว้เพื่อใช้เป็นหลักฐานและข้อมูลที่จำเป็นต่อการสร้างข้อสรุปจากสิ่งที่ค้นพบ แล้วทำเป็นบทสรุปซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลพื้นฐานและการวิเคราะห์เชิงคุณภาพดังนี้

1. การสังเกต เป็นวิธีการที่ใช้กันมากที่สุดและเป็นธรรมชาติที่สุด ในกระบวนการสังเกตประกอบด้วย การสอบถามและการจดบันทึกโดยอาจใช้เทคนิคอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น การบันทึกเสียง บันทึกภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนก็ได้ (พันธุทิพย์ รามสูต. 2540 : 18) ในการสังเกตผู้วิจัยสามารถเข้าไปสังเกตโดยตรง คือ ผู้วิจัยต้องวางตัวเป็นกลางต้องเข้าไปในชุมชน เพื่อสังเกตการณ์พร้อมบันทึกข้อมูล โดยไม่นำอารมณ์ความรู้สึกหรือความประทับใจเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย หรืออาจเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมคือผู้วิจัยเข้าไปฝังตัวใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้คนที่ต้องการศึกษา แล้วสังเกตและบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ไว้ เช่น การกระทำ ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมและสภาพสังคมโดยรวมที่ได้จากการสังเกต เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ คือการสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2540 : 200) ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะช่วยอธิบายสิ่งที่ผู้วิจัยพบหรือสังเกตเห็นแต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งให้เข้าใจชัดเจนขึ้น ซีเวล (Sewell. 2006 : Online) ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องกำหนดตัวบุคคลที่จะให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ไว้เป็น

การเจาะจงก่อนและต้องกำหนดโครงสร้างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ด้วย ขณะสัมภาษณ์ต้องควบคุมทิศทางและโครงสร้างของเนื้อหาให้อยู่ในประเด็นของปัญหาของการวิจัย ขณะสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์ต้องฟัง พยายามจับใจความให้ถูกต้อง อดทน และควรใช้เทคนิคการถามเชิงรุก เทคนิคการตัดบทขณะสัมภาษณ์ตามโอกาสอันสมควรและถามซ้ำด้วยคำถามหลาย ๆ แบบ กับผู้ให้สัมภาษณ์คนเดียวกันหรือเปรียบเทียบคำตอบกับผู้ให้สัมภาษณ์ต่างคนกัน เป็นต้น

3. การสนทนากลุ่ม เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในลักษณะของการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระและกว้างขวางในกลุ่มคนที่ร่วมสนทนาด้วยกัน (พันธุทิพย์ รามสูตร. 2540 : 22) เพื่อหาข้อสรุปและทัศนคติของกลุ่มที่ร่วมสนทนา การสนทนากลุ่มควรมีผู้ร่วมสนทนากลุ่มประมาณ 8-10 คน มีการกำหนดประเด็นที่จะสนทนากลุ่มร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม ข้อยุติของการสนทนากลุ่มในแต่ละประเด็นและการสรุปการสนทนากลุ่ม และต้องเลือกบุคคลที่มีภูมิหลัง ความสนใจ ความรู้ ในประเด็นที่จะสนทนาพร้อมกันให้การยินยอมพร้อมใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย (Minnesota Department of Health. 2006 : Online)

4. การประชุมวิพากษ์ เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในลักษณะของการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระคล้ายกับการสนทนากลุ่ม แต่มีจุดมุ่งหมายต่างกัน กล่าวคือ การประชุมวิพากษ์เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมในประเด็นของแนวทางปฏิบัติ ร่วมกัน (ราตรี นันทสุนกข์. 2547 : 48) เช่น ประเด็นจากการอภิปรายหรือประเด็นจากการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมและในการประชุมวิพากษ์ต้องกำหนดวาระของการประชุมวิพากษ์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างชัดเจน ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมวิพากษ์จะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

5. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ที่เริ่มดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลและยังทำต่อไปหลังจากเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว มีวิธีการดังเช่น

5.1 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) เพื่อตรวจสอบแหล่งที่ได้มาของข้อมูลทั้งเวลา สถานที่และบุคคลว่าถ้าต่างกันแล้ว ข้อมูลจะต่างกันหรือไม่อย่างไร และการตรวจสอบสามเส้าด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodology triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากวิธีการเก็บข้อมูลหลาย ๆ วิธี เช่น การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การเก็บข้อมูลจากการให้ตอบแบบสอบถามและการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจะต่างกันหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้การสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบหรือข้อมูลต่าง ๆ เป็นหลัก ดังเช่น 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย คือการนำข้อสรุปที่ได้จากปรากฏการณ์ การสังเกต ข้อเท็จจริง หรือข้อค้นพบอื่น ๆ มาสรุปเป็นภาพรวม 2) การวิเคราะห์

โดยจำแนกข้อมูล คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดตามขั้นตอนของเหตุการณ์หรือตามลำดับกำหนดการ เป็นต้น

การวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นงานวิจัยในภาคสนามเป็นหลัก ซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพในภาคสนามจะเกิดจากบทบาทของผู้เก็บข้อมูลหลายบทบาท เช่น เป็นผู้สังเกต เป็นผู้สัมภาษณ์ เป็นผู้ที่มีส่วนร่วม และกระตุ้นการมีส่วนร่วม ดังนั้นแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบ เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมได้อย่างเที่ยงตรงและชัดเจน

11.2 การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action research)

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากจากการศึกษาวิจัยและการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมของตน (พันธุ์ทิพย์ รามสูต. 2540 : 31) ดังนั้นจึงเป็นรูปแบบการวิจัยที่ผู้ถูกวิจัยต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยด้วยตลอดกระบวนการวิจัย การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ ดังเช่น

11.2.1 การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการสร้างความรู้โดยการผสมผสานระหว่างความรู้จากนักวิจัยกับความรู้พื้นบ้าน ซึ่งอาจเริ่มจากการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน และพัฒนาการมีส่วนร่วมมากขึ้นผสมผสานทฤษฎีกับการปฏิบัติจนเกิดความรู้ใหม่ ๆ

11.2.2 การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จที่ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าเพราะความรู้ วิธีการ ความคิดเห็นต่าง ๆ จะได้รับการรับฟังและยอมรับเท่าเทียมกันและให้โอกาสทุกคนได้เรียนรู้ได้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติด้วยกัน

11.2.3 กระบวนการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะเป็นรูปแบบเปิดไม่สามารถทำนายผลล่วงหน้าได้ ทุกสิ่งทุกอย่างจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขึ้นลงตามสถานการณ์ โดยไม่มีทฤษฎีตายตัว

โดยสรุปการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นการวิจัยที่เป็นทางเลือกใหม่ที่เน้นการพัฒนาคน และองค์กรต่าง ๆ ของชุมชนให้มีความรู้ เกิดทักษะ เกิดความตระหนัก เข้าใจปัญหาของตนเองและนำทักษะของตนเองมาแก้ปัญหาของตนเองได้

กระบวนการของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีหลักเบื้องต้นดังนี้

1. เตรียมชุมชนให้มีความพร้อม มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ในท้องถิ่นและบทบาทของผู้ที่ทำหน้าที่ผู้วิจัย
2. กำหนดรูปแบบการวิจัย เช่น แยกปัญหาที่ได้จากข้อสรุปร่วมกันเป็นส่วนย่อย ๆ เพื่อแก้ปัญหาทีละส่วนก่อน จึงกำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้วิจัย แหล่งข้อมูลและการสร้างเครื่องมือ เป็นต้น

3. มีการเก็บข้อมูลและประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุปสิ่งที่ค้นพบ และให้ข้อเสนอแนะประกอบ

4. นำเสนอข้อสรุปที่ค้นพบกลับคืนต่อชุมชนให้มีโอกาสตรวจสอบแก้ไขความถูกต้อง เช่น เสนอข้อมูลให้ชุมชนทราบ ใช้การประชุมกลุ่มเพื่อกระตุ้นให้มีการแสดงออก มีท่าทีต่อข้อสรุปที่ค้นพบ

5. วางแผนชุมชนจัดทำโครงการและนำไปปฏิบัติ โดยการระดมพลังทุกส่วนร่วม ปฏิบัติการตามแผนที่ได้กำหนดร่วมกัน โดยทีมนักวิจัยและชุมชน

ดังนั้นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยการเตรียมการการปฏิบัติการและการนำเสนอข้อค้นพบร่วมกันเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนผลักดันในการวิจัยและพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คุณลักษณะของนักวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นงานงานวิจัยที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนและกลุ่มคนหลายฝ่ายอย่างจริงจัง ดังนั้นการที่จะช่วยให้ได้รับความร่วมมือที่ดี นักวิจัยต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยต้องมีความรู้สึกร่วมกับกลุ่มคนที่ร่วมวิจัย เอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความรู้สึกเท่ากับเราอยู่สถานะเดียวกับเขา และต้องปฏิบัติตนให้ได้รับการยอมรับ น่าเชื่อถือ มีความซื่อสัตย์ และมีเกียรติ

2. มีความจริงใจเป็นมิตรและมองโลกในแง่ดี เผื่อความรู้สึกที่ดีไปยังผู้อื่น เป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีให้ต่อกัน

3. ยิ้มแย้มแจ่มใสให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือที่ดี ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้สึกให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

4. เปิดเผย รับฟัง ใจกว้างกับสถานการณ์และเหตุผลของผู้อื่นที่อาจมีส่วนต่างไปบ้าง

5. ใ้การนับถือ ให้ความเสมอภาค มีการยอมรับกันและกันอย่างชัดเจนว่าทุกฝ่ายต่างมีคุณค่า มีส่วนให้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

จากคุณลักษณะที่สำคัญดังกล่าวข้างต้นล้วนเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นที่จะช่วยเสริมให้การปฏิบัติงานอย่างมีส่วนร่วมได้รับความร่วมมืออย่างจริงจัง ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่ควรมองข้ามไป

จุดเด่นของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีประเด็นที่สำคัญ (วชิระ อินทร์อุดม, 2549 : ออนไลน์) ดังนี้

1. คำถามการวิจัยจะเกิดจากข้อสรุปร่วมกันของกลุ่ม และสามารถปรับเปลี่ยนได้ขณะดำเนินการวิจัย

2. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) กล่าวคือใช้ความหลากหลายของแหล่งข้อมูล เช่น จากเอกสาร จากคน ใช้การศึกษาเอกสาร ใช้การสัมภาษณ์ ใช้การสังเกต เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ค้นพบ
3. การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล ใช้การวิเคราะห์อย่างง่ายไม่ซับซ้อน ไม่ให้ความสำคัญกับการใช้สถิติและอาจใช้การนำเสนอแบบสนทนา
4. กลุ่มผู้วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะมีบทบาททั้งเป็นผู้มีส่วนร่วมเป็นผู้กระตุ้น และเป็นผู้ประสานการวิจัย
5. ความเที่ยงตรงของการวิจัยจะใช้เทคนิคสามเส้าตรวจสอบข้อมูลและเสริมความเที่ยงตรงด้วยการสะท้อนความคิดเห็นเชิงวิพากษ์พร้อมทั้งนำข้อค้นพบป้อนกลับให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมทบทวนพิจารณา

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า จุดเด่นของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะสร้างความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบจากการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและสะท้อนความคิดเห็นป้อนกลับ โดยเน้นบทบาทการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนเป็นหลักสำคัญ

11.3 การวิจัยและพัฒนา (Research and development)

การวิจัยและพัฒนา หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่หรือการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ที่ประกอบด้วยกระบวนการวิจัย (Research-R) และกระบวนการพัฒนา (Development -D) (ทิศนา แคมมณี และคณะ. 2547 : 16) เพื่อจะมุ่งหวังให้เกิดการค้นพบความรู้ความเข้าใจในเทคนิคหรือวิธีการใหม่ ๆ อย่างมีเหตุมีผลและเป็นระบบ รวมทั้งการนำสิ่งที่ได้มีการค้นพบมาทำการออกแบบปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ให้มีรูปลักษณะหรือรูปแบบใหม่ ๆ ที่ดียิ่งขึ้น ปัจจุบันการวิจัยและพัฒนานิยมใช้รูปแบบการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action research) (วชิระ อินทร์อุดม. 2549 : ออนไลน์) ลักษณะสำคัญของการวิจัยและพัฒนามีลักษณะที่สำคัญ คือ 1) ไม่ได้ใช้การวิจัยและพัฒนาเพื่อพิสูจน์ทฤษฎี 2) การวิจัยและพัฒนาเป็นการใช้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของผลผลิตให้พัฒนาถึงขีดสุด และ 3) มีจุดประสงค์เฉพาะเพื่อพัฒนาผลผลิตให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

กระบวนการวิจัยและพัฒนา เป็นการศึกษาที่ต้องค้นคว้า ต้องทำการทดสอบในสภาพจริง ต้องทำการประเมิน และพัฒนาปรับปรุงผลผลิตหลาย ๆ ครั้ง ๆ ให้มีคุณภาพ กระบวนการวิจัยและพัฒนา มีแนวทางดังเช่น (รุ่งโรจน์ แก้วอุไร. 2549 : ออนไลน์)

1. การกำหนดประเด็นปัญหาและการรวบรวมข้อมูล และตั้งวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ
2. วางแผนการวิจัยและพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดวิธีการดำเนินงาน และพิจารณาผลสืบเนื่องที่เกิดว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

3. การพัฒนารูปแบบเพื่อออกแบบและจัดทำผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนดไว้
4. ขั้นตอนทดลองหรือทดสอบผลิตภัณฑ์กับกลุ่มตัวอย่างหรือเลือกเจาะจง ใช้เป็นกรณีศึกษาวิจัย พร้อมกับมีการประเมินผลการทดลอง
5. นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ซ้ำ ๆ กันหลายครั้ง และนำผลที่ได้มาปรับปรุงและเผยแพร่ต่อไป

จากหลักการวิจัยดังกล่าวข้างต้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการวิจัยและพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษาวิจัยได้ดังนี้คือ

1. ในการทำงานในภาคสนาม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น “สนาม” หรือสถานที่ต้องมีแหล่งปรากฏการณ์ทางสังคมตรงกับปัญหาที่ต้องการศึกษา การทำงานในภาคสนามเป็นดังนี้คือ

- 1.1 การเลือกสนามวิจัย ต้องเลือกสนามวิจัยแบบเจาะจงให้ได้ข้อมูลที่จะศึกษาได้มาก และตรงประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการวิจัยและพัฒนาแบบการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก

- 1.2 ในการเข้าสนามวิจัยต้องเตรียมตัวด้านความรู้ในการวิจัย เตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เตรียมการประสานงานและบอกวัตถุประสงค์ในการวิจัยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนได้เกิดความเข้าใจตรงกัน

- 1.3 ต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) เพื่อขยายกลุ่มโดยการแนะนำต่อเป็นทอด ๆ (Snowball sampling) พร้อมกับต้องเข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมตามควรแก่สถานภาพ

- 1.4 เริ่มทำวิจัย โดยการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะข้อมูลทางกายภาพของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กและชุมชน

- 1.5 ทำการวิจัย โดยการเจาะลึกเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใช้เทคนิควิธีการต่างๆ คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การพูดคุย การสนทนากลุ่มและการประชุมวิพากษ์ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน การเก็บข้อมูลคือ ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เช่น จากประเด็นในการสนทนากลุ่ม ประเด็นการประชุมวิพากษ์และวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย

2. ในขั้นทำการวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งแก้ปัญหาและพัฒนาางานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กตามแนวทางที่บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย จึงกำหนดขั้นตอนนี้ เป็น 4 ขั้นคือ

2.1 **ขั้นศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น** ในการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก ให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน มีความเที่ยงตรง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินการขั้นต่อไป

2.2 **ขั้นจัดทำรูปแบบเพื่อสร้างและพัฒนา** รูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กให้เป็นระบบ มีขั้นตอนการปฏิบัติ มีวัตถุประสงค์และรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน

2.3 **ขั้นทดลองปฏิบัติการใช้รูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก** เพื่อทดลองแก้ปัญหา ขณะทดลองอาจมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อประเมินปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2.4 **ขั้นศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน** เมื่อสิ้นสุดระยะเวลา 3 เดือน เป็นการสรุปภาพรวมในด้านความพึงพอใจของบุคลากรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กต่อการใช้รูปแบบดังกล่าวข้างต้น

12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

12.1 งานวิจัยในประเทศ

สุเดช พงศธร (2541 : 78) ได้ศึกษาการดำเนินงานด้านอาคารสถานที่ตามโครงการปฏิรูปการศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี พบว่า การดำเนินงานด้านอาคารสถานที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับคือ ด้านบริเวณสถานศึกษา ด้านอาคารเรียนและอาคารประกอบ การดำเนินงานด้านบริเวณต่าง ๆ ของสถานศึกษา มีการแบ่งเขตให้ผู้เรียนได้ช่วยดูแลรักษาความสะอาดมากที่สุด การดำเนินงานด้านอาคารเรียนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เฉลี่ยจากมากไปน้อยคือ การบำรุงรักษาอาคารเรียน ห้องเรียนให้มีสภาพน่าเรียน จัดสภาพห้องเรียนให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรงและกำกับดูแลซ่อมแซมอาคารเรียนห้องเรียนให้อยู่ในสภาพการที่ใช้ได้ดีและปลอดภัย อยู่เสมอ และได้เสนอแนะประเด็นสำคัญในการดำเนินการด้านอาคารสถานที่คือ ให้จัดบริเวณสถานศึกษาให้น่าอยู่น่าเรียนให้บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการวางแผนงานอาคารสถานที่ และดูแลอาคารสถานที่ในสถานศึกษา

สันสนีย์ ภูบุญเต็ม (2545 : 93-94) ได้ศึกษาสภาพการณ์และปัญหาในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษาต้นแบบปฏิรูปการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเฉลี่ยจากมากไปน้อยตามลำดับคือ ด้านบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และด้านการประสานสัมพันธ์กับชุมชน ปัญหาในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม เฉลี่ย

จากมากไปน้อย ตามลำดับ คือ ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ ปัญหาด้านการประสานสัมพันธ์กับชุมชนและปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

สมชาย จำปานิล (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษามีการดำเนินการด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาที่ถูกสุ่มลักษณะ คือ การจัดให้มีน้ำดื่ม น้ำใช้ อย่างเพียงพอ ด้านการจัดโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการคือ การทำความสะอาดบริเวณสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมมีการจัดแบบบูรณาการเข้ากับการเรียนปกติ ด้านชุมชนสถานศึกษาและชุมชน ได้ร่วมมือกันรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อม สำหรับปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือ พื้นที่ในสถานศึกษามีจำกัด สถานศึกษาขาดการสนับสนุนด้าน การเงินและอุปกรณ์บุคลากรมีกิจกรรมอื่นมากทำให้การปฏิบัติกิจกรรมสิ่งแวดล้อมไม่ดีเท่าที่ควร

นริศร์ จับจิตต์ (2545 : 71) ได้ศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า สถานศึกษายขนาดเล็ก มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด เป็นระเบียบปลอดภัยอยู่ในระดับมาก ในด้านจัดระบบป้องกันในสถานศึกษาปลอดสารพิษ สิ่งเสพติด อาชญากรรม และอบายมุข อยู่ในระดับมาก ในด้านการจัดสาธารณูปโภคที่อยู่ในระดับมาก เกือบทุกรายการ ในด้านการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับมาก การจัดทำสวนหย่อมเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียนอยู่ในระดับปานกลาง และจัดน้ำพุในสวนหย่อมที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียนอยู่ในระดับน้อย ในด้านการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับมาก ยกเว้นจำนวนผู้สอนตามเกณฑ์จำนวนนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง และภายในห้องเรียนมีเครื่องฉายภาพ โปร่งใส ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับน้อย

จันทน์ ประสานวงศ์ (2545 : 88-89) ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการบริหารอาคารสถานที่ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร เพื่อศึกษาสภาพและเปรียบเทียบปัญหาการบริหารอาคารสถานที่ตามความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการบริหารอาคารสถานที่เฉลี่ยจากมากไปน้อยตามลำดับ คือ ปัญหาการบริหารจัดการห้องเรียน ปัญหาการบริหารจัดการบริเวณสถานศึกษาและการบริหารจัดการห้องพิเศษ ความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาต่อการบริหารอาคารสถานที่โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกันมีสภาพการบริหารอาคารสถานที่โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

ชูศักดิ์ กุลทัฬห (2546 : 82-84) ได้ทำการวิจัยการพัฒนาอาคารสถานที่สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนอนุบาลสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาอาคารสถานที่ตามความคิดเห็นของผู้สอน เฉลี่ยจากมากไปน้อยคือ การจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม การจัดห้องเรียนให้เหมาะสมสภาพการเรียนรู้ การจัดระบบไฟฟ้าในห้องเรียนให้เหมาะกับจำนวนนักเรียน การจัดระบบกำจัดขยะในอาคารและนอกอาคาร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้สอน เฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ห้องนาฏภาษาไทย ห้องศิลปศึกษา ห้องดนตรีศึกษา อาคารฝึกพลศึกษา ห้องงานบ้านและห้องสมุดของสถานศึกษา การพัฒนาอาคารสถานที่ตามความคิดเห็นของผู้เรียนเฉลี่ยจากมากไปน้อยคือ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับให้ร่มรื่นสวยงาม การจัด โต๊ะเก้าอี้และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกให้เพียงพอ จัดที่นั่งพักผ่อนให้ร่มรื่นมีพื้นที่ให้ ผู้เรียนแสดงผลงาน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้เรียน พบว่า มีการดำเนินการในระดับมากทุกประการ

วุฒิ นิรมพานิชย์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในเขตพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ช่วงปี พ.ศ. 2546-2554 โดยทำการค้นคว้าและคัดเลือกสถานศึกษาเอกชนจำนวน 5 แห่ง ที่จะทำการพัฒนาได้ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงอนาคตแบบ EFR (Ethnographic future research) ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษามีความพร้อมในการเปลี่ยนแปลง รูปแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพในอาคารเรียนเหนือกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่รัฐบาลกำหนดให้และผู้เชี่ยวชาญได้เสนอให้เพิ่มพื้นที่ห้องเรียนให้มีพื้นที่ในการศึกษาด้วยตนเองมากขึ้น และเห็นว่าควรจัดห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองมากกว่าการใช้ห้องเรียนที่นั่งเป็นประจำ ควรมีห้องเรียนที่ไม่จำกัดพื้นที่ตายตัว ต้องสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบได้ มีการจัดมุมหนังสือ มุมประสบการณ์ มุมสื่อการเรียนรู้ ห้องเรียนมีสีสันดูสบายตา อากาศถ่ายเทสะดวก แสงสว่างเพียงพอ และการคาดการณ์ในอนาคตของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มากที่สุด ได้แก่ ต้องออกแบบห้องเรียนให้สนองต่อการเรียนรู้แบบใหม่

ลัดดา เรืองเดช (2548 : 82) ได้ทำการวิจัยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ทางการจัดบรรยากาศทางกายภาพและการจัดบรรยากาศทางจิตสังคมในชั้นเรียนกับผลการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของสถานศึกษาในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ได้อภิปรายผลว่าการที่ผู้เรียนมีการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศทางกายภาพในชั้นเรียนทางบวกมีแนวโน้มว่าจะได้คะแนนคุณลักษณะวิชาศาสตร์มาก และการที่ผู้เรียนมีการรับรู้การจัดบรรยากาศทางจิตสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคะแนนสอบวิชาวิทยาศาสตร์และคะแนน คุณลักษณะและยังให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ ควรให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีแผนหรือโครงการส่งเสริม

สนับสนุนการจัดบรรยากาศทางกายภาพและทางจิตสังคมภายในสถานศึกษา โดยให้ผู้สอนได้จัดบรรยากาศในชั้นเรียน จัดประกวดห้องเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้มี ผลการเรียนรู้และคุณลักษณะที่ดี

12.2 งานวิจัยต่างประเทศ

อลายโม (ทศากร ตั้งจิตต์ธรรม. 2541 : 53 ; อ้างอิงจาก Alaimo. 1969. **A Study of Factor Influencing Value Preference in Environmental Problems of Seventh through Twelve Grade Students.** p. 5427A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนเพศชายและเพศหญิงมีค่านิยมต่อสิ่งแวดล้อมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และผู้เรียนทุกระดับคำนึงถึงเหตุผลด้านเศรษฐกิจเป็นสาเหตุแรกที่ทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

เบรน (พรพจน์ พจน์พัฒนาพล. 2548 : 35 ; อ้างอิงจาก Brain. 1968. **An Investigation of the Influence of Class Size upon Academic Attainment and Satisfaction.** p. 2006-A) ได้ศึกษาอิทธิพลของชั้นเรียนว่าจะมีผลต่อความพึงพอใจและความรู้ของนักเรียนเพียงใด ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนที่เรียนในห้องเรียนที่มีขนาดปกติกับขนาดใหญ่กว่าปกติ จะมีความพึงพอใจในสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาพอ ๆ กัน และไม่พบความสัมพันธ์ที่แน่นอนเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนทั้งสองกลุ่มที่ใช้ห้องเรียนมีขนาดแตกต่างกัน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในสถานศึกษานั้น ผลการวิจัยมีส่วนที่สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน คือ สถานศึกษาได้ดำเนินงานพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในสถานศึกษา คือ จัดอาคารเรียนห้องเรียน บริเวณสถานศึกษา การปลูกไม้ดอกไม้ประดับให้เกิดความร่มรื่น สะอาดเป็นระเบียบและพัฒนาสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมภายในสถานศึกษา ให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ สถานศึกษาบางแห่งมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้พื้นที่บริเวณสถานศึกษาและการจัดห้องเรียน การปรับเปลี่ยนรูปแบบห้องเรียน

ดังนั้นสถานศึกษาทั้ง 3 แห่ง ที่เป็นกรณีศึกษาวิจัย ประกอบด้วยโรงเรียนวัดท่าใหม่ โรงเรียนวัดศรีภวังค์ และ โรงเรียนวัดลาดกระโทง ซึ่งเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดทั้งในส่วนที่เป็นขนาดของสถานศึกษา และปัจจัยเกื้อหนุนจากภายนอกอยู่แล้ว แต่ต้องดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 24 ที่ต้องจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจความถนัดของผู้เรียน ต้องบริหารจัดการอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ในคู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล พ.ศ. 2546 ในด้านพัฒนา

สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมที่จะใช้ประโยชน์และยังรวมถึงมาตรฐานด้านผู้บริหารตามกรอบมาตรฐานการศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2547 ในมาตรฐานที่ 18 ที่กำหนดให้สถานศึกษาต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตามเกณฑ์ที่กำหนด ในขณะที่ในปัจจุบันอยู่ในช่วงของการปฏิรูปการเรียนรู้ตามบริบทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก จะพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้ตอบสนองต่อหลักการและเหตุผลดังกล่าวข้างต้นได้อย่างไร ผู้วิจัย จึงเห็นความสำคัญที่จะวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาไปตามหลักการและจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ตลอดจนสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ศูนย์การเรียนรู้ หน่วยงานทางการศึกษาหรือหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนที่เป็นหน่วยงานคล้ายคลึงกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก ในเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาจะได้ตระหนักและเห็นความจำเป็นในการใช้รูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมในหน่วยงานให้เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้แก่ผู้เรียนต่อไป